

EĞİTİM VE GELİŞME

Çetin TOKCAN

UMUM MD. MV.
ECZACIBAŞI A.Ş.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

KISIM I — GENEL AÇIKLAMA

1. EĞİTİM VE İKTİSADİ GELİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİLER

- 1.1. Çeşitli iktisatçıların görüşleri ve konunun teoride yeri
- 1.2. İktisadî gelişmeye eğitimin katkısı yönünden yapılmış olan ekonomik analizler

2. SOSYO - EKONOMİK KALKINMADA EĞİTİMİN YERİ

- 2.1. Eğitime karşı sosyal ve ekonomik taleple insangücü ihtiyaçları ve eğitim

3. İNSANGÜCÜ İHTİYAÇLARI YAKLAŞIMI İLE EĞİTİM PLÂNLAMASI METODLARI

- 3.1. Üretim eğitim ilişkisi
- 3.2. Eğitim plânlaması metodları

KISIM II — TÜRKİYEDE UYGULAMA

1. TÜRKİYENİN İKTİSADİ GELİŞMESİNDE EĞİTİMİN YERİ

- 1.1. Plânlı döneme kadar geçen süre
- 1.2. Plânlı dönemde

2. PLÂNLİ DÖNEMDE EĞİTİMİN İKTİSADİ KALKINMA İÇİNDE HEDEFLERİ

- 2.1. İnsangücü ihtiyaçları yönünden
- 2.2. Eğitimde nitelik ve nicelik yönünden
- 2.3. Eğitim sistemi yönünden
- 2.4. Eğitim yatırımları yönünden
- 2.5. Eğitimin finansmanı yönünden
- 2.6. Bugünkü durum ve ilersi için düşünceler

3. ÖZET VE SONUÇ

BİBLİYOGRAFYA

GİRİŞ

İnsanlığın arzulan huzura kavuşmasının temel sorunu olan iieri ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki farkın ortadan kaldırılması veya hiç değilse azaltılması çabaları son yıllarda geri kalmış ülkelerin iktisadî gelişme ve kalkınma sorunları üzerine daha yoğun olarak eğilmeleri, hızla iktisadî ve sosyal kalkınmalarını gerçekleştirme yollarını aramaları sonucunu doğurmuştur.

Gelişme prosesi içinde bulunan ülkelerin bugüne dek geçirdikleri tarihi oluşum incelenecek olursa, bu oluşumun bir takım koşullar altında geliştiği, çeşitli ülkelerin gelişmişlik derecelerinin özellikle 19. asır sanayi devriminden sonra gittikçe farklılaştığı görülmür.

Bu koşullardan birincisi üretim teknik ve metodlarında kısaca teknolojiye kaydedilen gelişmeler sonucu artan üretim ile birlikte kişi başına gelirin de hızla artmasıdır ki, bu oluşum ekonomide yapısal gelişmelerle birlikte iktisadî büyümeyi yaratmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte iktisadî büyümeyi yaratmıştır. Teknolojik gelişmeyi doğuran unsurlar, emek sermaye ve toprak gibi üretim faktörleri başına düşen mal ve hizmet üretimini hızla artırmayı mümkün kılan yeniliklerin, yeni bilgilerin, fen ve ilim yardımı ile keşfi ve üretimde kullanılmasıdır.

Yeterli bir sermaye birikimi yolu ile bir toplumda gelir, üretim yolu ile teknolojik gelişme olmadan da artış kaydedebilir. Fakat üretim sadece halihazırda bilinen ve kullanılan mal ve hizmetleri yaratıyorsa, yeni buluş, yeni fikir, yeni ihtiyaçlar üretime intikal etmiyorsa söz konusu gelir artışı bir noktada duraklayacaktır. Gelişmeyi doğuracak devamlı gelir artışı diğer bir deyişle sürekli bir gelişme ancak üretim teknik ve metodlarının gelişmesi ve değişen talep kompozisyonuna göre üretimin farklılaşması ile elde edilebilir.

Bu anlayış içinde, hem kıt kaynakları en rasyonel biçimde kullanılması gereken hem de kendisi kıt bir kaynak olan üretim faktörlerinden vasıflı insangücüne veya emek unsuruna en yeni teknikleri yaratacak ve kullanacak şekilde sahip olmanın yegâne yolu, beşeri kaynakların niteliğinin geliştirilmesi için sarfedilecek çabalar ve yapılacak yatırımlar yani eğitimidir. Nitekim ünlü iktisatçılardan birinin işaret ettiği gibi, «Ekonomik gelişmenin temel etkeni, bir başka deyişle bunun temel mekanizması emek prodüktivitesindeki

artıştır»¹. Şu halde, gelişme ile eğitim arasındaki ana ilişkilerden biri şu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bir ekonominin gelişmeye başlayabilmesinin koşullarından bir diğeri de sadece ekonomik nedenlerle yapılan izahların dışında sosyal, kültürel, politik unurların tümünü içine alan toplum yapısı ile ilgili koşullardır. Özellikle İkinci Dünya savaşından sonraki dönemde ekonomistlerin düşük gelirli ülkelerin gelişememe nedenleri üzerinde pür iktisadî açıdan yaptıkları açıklamalar günümüzde yetersiz kalmıştır. Bunlardan en fazla üzerinde durulandan biri şudur: Çoğunlukla bütün inanlar her toplumda daha yükek gelir elde etme arzusundadırlar. Dolayısıyla yine bütün insanlar bunu gerçekleştirecek yeni üretim teknik ve metodlarını aralar. Günümüzde bu metod ve teknikler mevcut olduğuna göre üretim ve gelirleri artıracak, gelişmeyi sağlayacak faaliyetlere girmemek için hiç bir sebep yoktur. Ancak bu tip ülkelerde halihazırda düşük gelir, dolayısıyla tasarruf imkânsızlıkları ve sermaye teşkili güçlüklerinin yarattığı fasisit dayire, üretim metodlarını geliştirmeyi önlemekte ve gelirleri artırmayı mümkün kılamamaktadır. Tasarrufların sınırlı oluşu noktasından hareket eden bu izah tarzı büyümeyi engelleyen unsurları tek başına izaha yeterli olmaktan uzaktır. Çünkü bu ülkelerde genel olarak tasarrufların düşük olması yanında gelir dağılımı incelenecek olursa yüksek gelir gruplarında tasarruf imkânları olduğu halde bu, sermaye teşkiline yardım etmemekte çoğunlukla iddihara veya lüks ve gösteriş için tüketime gitmektedir. Öte yandan yeni üretim teknik ve metodlarını kullanmaya karşı toplum açık olamamaktadır. Şu halde tasarruf eğiliminin düşük oluşu, sermaye birikiminin yetersizliği gelişmede engelleyici birer neden olmaktan çok, belirli davranış, inanç, adet gibi toplumsal faktörlerin sonucudur.

Bu nedenlerle geri kalmış toplumlarda gelişmenin başlamasına engel olan sebepleri sadece ekonomik görüşlerle açıklamanın ötesinde temel neden toplum yapısındaki sorunlarda yatmaktadır. Geleneksel yapıya sahip toplumlarda gelişme ve değişim, kısaca yeniliklere göre farklılaşma daima yavaş işlemektedir. Geleneksel toplumlarda davranışların, adetlere örflere bağlı oluşu, sosyal bünyenin hiyerarşik oluşu, kişilerin toplum içindeki mevki ve pozisyonlarını başarı ve çalışma ile elde etmek yerine birbirlerine veraset yolu ile intikal ettirmeleri, prodüktivitenin düşük oluşu yeniliklerin gerek-

1) Oscar Lange, Kalkınma Yöntemleri, Say Yayınları, Ankara, 1964, sayfa 7.

tirdiği değişmeyi yavaşlatmaktadır. Ancak, iktisadî gelişmenin başlayabilmesinin öncelikle bu toplumların bir takım ekonomik güçlükleri yenmeye mecbur olmalarının üstünde geleneksel sosyal yapılarından kurtulup, modern sosyal yapıya geçmeleri ile mümkün olabilir. Şu halde eğitimle gelişme arasındaki temel ilişkilerden biri de burada yatmaktadır. Çünkü eğitimin en geniş anlamda amacı toplum yapısını ve değer sistemlerini arzulan gelişmeye uygun bir ortam yaratacak yönde geliştirmek için ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmektir.

Bir yandan geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmelerine engel olan veya onu yavaşlatan bu yapısal sosyal ve ekonomik sorunların varlığı, öte yandan bu ülkelerin rasyonel ve sistemli bir şekilde ve hızla gelişebilme arzuları, iktisat ilminin kalkınma ve gelişme sorunları üzerine eğilmesi ve plânlama denilen yeni tekniği geliştirmesi sonucunu doğurmuştur. Günümüzde bu teknikle hızlı ve aynı zamanda dengeli bir kalkınmanın mümkün olabileceği açıklıkla ortaya konmuştur. Plânlı kalkınma yöntemi ile sosyal ve ekonomik sorunların tümünü bir arada mütalâa etmek, aynı zamanda mevcut ekonomik ve sosyal unsurlar arasında ayrıntılı ilişkiler kurmak zorunluğu, kalkınma hedeflerine ulaşmak için bu unsurlardan biri ve beşeri kaynakları geliştirmede önemi büyük olan eğitimi de dikkatle ele alma gereğini ortaya çıkartmıştır. Plânlı kalkınma yöntemi içinde bu gereğin doğmasının bir diğer nedeni de, millî seviyede hazırlanan genel bir sosyo-ekonomik plânın sahip olması mutlak zorunlu olan şumûllülüğü, iç tutarlılığı ve güvenilirliği sağlama çabasıdır.

K I S I M : I

GENEL AÇIKLAMA

1. EĞİTİM VE İKTİSADÎ GELİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİLER :

1.1. Çeşitli iktisatçıların görüşleri ve konunun teoride yeri :

Ekonomistler uzun yıllar evvel beşeri kaynakların geliştirilmesini ve eğitim konusunun önemini ortaya atmışlar ve günümüze kadar geliştirilen fikirlerle iktisadî gelişme teorileri içinde bunu işlemişlerdir. Örneğin Adam Smith «Milletlerin zenginliği» isimli kitabının çeşitli bölümlerinde eğitim konusuna değinmiş, «Bir toplumda fertlerin elde ettikleri yetenek ve becerilerin o toplum için sabit sermaye niteliğinde olduğu» fikrini ortaya atmıştır. Adam Smith'e göre, bu gibi yetenek ve becerileri, kişinin eğitimi çalışması veya çıraklığı süresinde elde ettiği daima reel bir masrafa (harcamaya) mal olmaktadır ki, bu kişi veya toplum yönünden sabit sermayeden başka bir şey değildir. Bu şekilde elde edilen maharetler kişinin servetinin bir kısmını teşkil ettiği gibi, mensubu olduğu toplumun da servetine bir ilâvedir².

Alfred Marshall eğitimin önemini belirtirken onu «Millî yatırım» (National investment) olarak nitelemiş ve «yatırılan sermayenin en kıymetlisinin insan unsuruna yapılan yatırımın olduğunu belirtmiştir»³.

Modern iktisatçılar iktisadî gelişmede beşerî kaynakların geliştirilmesi konusuna, Adam Smith ve Marshall gibi klasik iktisatçılar kadar önem vermemişlerdir. Bunun nedeni genellikle fizikî sermayenin daha kolaylıkla sayısal olarak ölçülebilmesi, sermaye, hasıla ilişkilerinin aynı şekilde kantitatif olarak daha açıklıkla ele alınabilmesidir. Fakat son beş yıl içinde ekonomistler yeniden eğitim ve beşerî kaynakların geliştirilmesinin iktisadî gelişmedeki önemine ve özellikle eğitim yatırımlarının gelişmede işgal ettiği yere dikkatleri

2) Adam Smith, An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Random House Inc., 1937 Book II, Sayfa 265-266.

3) Principles of Economics, 8 th Edition, Mac Millan Co. LtdD., London, 1930, Sayfa 216, 564.

çekmeye başlamışlardır. Örneğin sabit sermaye fikrinden hareketle sermaye teşkilinin ölçülmesi eğiliminin eksik ve yanlış olacağını belirten Simon Kuznets, bunun nedenini eğitim, araştırma, sağlık, v.b. gibi kompleks üretim sisteminin müessiriyetini artırarak ekonomik gelişmeye büyük oranda katkıda bulunan harcamaların dikkate alınmayışına bağlamaktadır ⁴. Böylece beşerî kaynakların kalkınmada önemli unsur olduğunu yeniden dikkate getiren iktisatçılar eğitim yatırımlarının ekonomik analizler içine sokulmasını da başarmışlardır. Bu amaçla konuya yaklaşımın temel analizleri şöyledir:

1. Belirli bir ülkede, belirli bir zaman süresi içinde, eğitim harcamaları ile, gelir artışı veya fizikî sermaye teşekkülü arasındaki ilişkinin analizi.

2. Eğitimin gayrî safî millî hasılaya katkısının tespitinde artık kalem (Residual) olarak ele alınması.

3. Eğitim harcamalarının sağladığı verimliliğin hesaplanması (Rate of return).

4. Okullarda öğrenci kayıt oranları ile gayrî safî millî hasıla arasındaki korelasyon analizi.

1.2. İktisadî gelişmeye eğitimin katkısı yönünden yapılmış olan ekonomik analizler :

Eğitimin iktisadî gelişmeye katkısının ne olduğunun sosyal bilimciler tarafından bu şekilde sürekli olarak araştırılması amacı ile son yıllarda yapılan çalışmalar eğitim faaliyetlerinin gelişmeye katkısının reel ve ölçülebilir olduğunu ortaya koymuştur.

Bu konuda yapılan bir inceleme sonucu ünlü bir ekonomistin de belirttiği gibi, teknoloji ile birlikte emek ve sermaye unsurlarının iktisadî gelişmeye katkısı, büyüme hızından çıkarıldığı zaman, yine geriye büyüme hızı içinde bir artık pay kalır ki, bu pay bir anlamda eğitimin büyümeye yaptığı katkıdır ⁵.

Buna sayısal bir örnek olarak Hector Correa'nın A.B.D. için yaptığı bir çalışmayı verebiliriz ⁶. Bu çalışmaya göre 1809 ile 1949

4) Six Lectures on Economic Growth, The Free Press of Glencoe, New York, 1959, Sayfa 77.

5) John Vaizey, The Role of Education in Economic Development, O.E.C.D., Paris, 1965.

yılları arasında A.B.D. de tarım dışı sektörlerde yaratılan gayrı safî millî hasılabın % 31 inin emek ve sermaye inputlarından, % 4.4 ünün sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi sonucu çalışma kapasitesinin artmasından, % 5.3 ünün eğitimin artırılmasından, % 59.3 ünün diğer teknolojik ilerlemelerden sağlandığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında eğitim harcamaları ile gelir veya fizikî sermaye teşekkülü arasındaki ilişkileri hesaplamaya çalışan Theodore W. Schultz yine A.B.D. de 1900 ile 1956 yılları arasındaki süre için yaptığı bir çalışmada, bu sürede eğitime ayrılan kaynakların artış hızının, tüketicilerin gelirlerine ve gross fizikî sermaye teşkili miktarına oranla 3.5 katı olduğu sonucuna varmıştır ⁷. Diğer bir deyimle eğitim için talebin gelir elâstikiyeti bu devrede 3.5 olmuş, dolayısıyla eğitim fizikî sermayeye yapılacak yatırımlara oranla 3.5 defa daha cazip bir «yatırım» şekli olarak ortaya çıkmıştır.

Dennison'un yapmış olduğu eğitimin ekonomik yönü ile ilgili çalışmaların verdiği sonuçlar ise şöyledir :

1929-1957 arasında ortalama bir işçinin aldığı eğitim yılda % 2 oranında artmış, bunun sonucu emeğin kalitesi yılda ortalama % 0.97 oranında artarak reel millî gelirin artış hızında % 0.67 puanlık bir artış sağlamıştır. Böylece istihdam edilen kişi başına reel millî gelir artışının % 42 sinin, toplam reel millî gelir artışının % 23 ünün kaynağı eğitim olmuştur ⁸.

2. SOSYO - EKONOMİK GELİŞMEDE EĞİTİMİN YERİ :

2.1. Eğitime karşı sosyal ve ekonomik talep ile insangücü ihtiyaçları ve eğitim :

Görülüyor ki, eğitim istenilen bir yaşama düzenine ulaşmak çabası olan gelişmenin en etkili araçlarından biri olmaktadır. O hal-

6) Harbison and Myers, Education, Manpower and Economic Growth, Mc Grow Hill Co., Ltd., 1964, Sayfa 8.

7) Education and Economic Growth, University of Chicago Press, Chicago, 1961, Sayfa 60.

8) a — E.F. Dennison, Education Economic Growth and Gaps in Information Journal of Political Economy, Vol. 70, No. 5, Part II, Ekim 1962, Sayfa 124-128.

b — Ayrıca bu konuda son günlerde yayınlanan J.J. SERVAN - SCHREIBER'in dilimize çevrilen «Amerika Meydan Okuyor» isimli kitabı ve bu kitabın sayfa 77 de Yedinci bölümü çok ilginçtir.

de gelişme arzusunda olan bir toplumda eğitime karşı, bir birinden ayrılması çoğu kere çok güç olan sosyal ve ekonomik talep ortaya çıkmaktadır. Sosyal talep bir yandan toplumda gelişmeyi başlatmak ve devam ettirmek için toplum yapısının değişme zorunda olması ve eğitimin bu değişimi sağlamada araç olarak kullanılması zorunlulğundan doğarken, öte yandan değişen bir ekonomide artan gelir sonucu fertlerin eğitim isteklerinin büyümesi eğitime karşı bireysel sosyal talebi ortaya çıkartmaktadır.

Bunun yanında ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmek amacı ile üretim unsurlarından biri olan insanın çalışma kapasite ve verimliliğini arttırarak ekonomik gelişmenin ihtiyaç duyduğu vasıflı insan gücünü yetiştirecek kaynağın yine eğitim olması, eğitime karşı ekonomik talebi yaratmaktadır.

Bu sebeple ekonomik gelişmesini sağlamaya çalışan toplumlarda ekonominin talep edeceği gerekli nitelikte ve sayıda insan gücünü yine gerekli süre içinde yetiştirmek ve böylece gelişmenin önemli unsurlarından olan yatırımların, ekonominin üretim güçlerinin en yüksek gelişme hızına ulaşacağı alanları yöneltmesine yardımcı olmak eğitime düşmektedir.

Eğitimin bir kültür aracı olması yanında ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için insangücü yetiştiren bir kaynak olarak belirmesi, insangücü ihtiyaçları yaklaşımı ile eğitim plânları yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu yaklaşım tarzı ile insangücü-eğitim plânlarının hazırlanış tarzı, metodları ve gelişme ile ilişkisinin açıklanmasına geçmeden evvel, bu tip plânların hazırlanışında özellikle gelişmekte olan toplumlarda üzerinde önemle durulması gerekli bazı sorunlara değinmek faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi, gelişmekte olan toplumların ortak vasıflarından biri, bu toplumlarda nüfus artış hızının yüksek oluşudur. Özellikle ölüm oranlarındaki azalış sonucu ortaya çıkan bu artış, daha ziyade genç yaşlardaki nüfus gruplarını, dolayısıyla potansiyel işgücü arzını artırmaktadır. Bu işgücünü eğiterek ekonomik gelişme yararına verimli kılmak zorunlu olduğundan, böyle bir demografik etki sonucu eğitime karşı talep de sayısal olarak gittikçe büyümektedir.

Örnek olarak Türkiye'yi göz önüne alacak olursak, bu gün nüfus artışı yılda ortalama % 28.5-29.0 olup bu artışın sonucu 0-18 yaş grubunda bulunan nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 1960 yılında % 45 iken 1985 yılında % 50 ye yaklaşması beklen-

mektedir 9. Öte yandan kalkınma plânı hedeflerine göre bugün ilk öğretim yaşında olup da bu yaş grubundan ilkokullara devam edenlerin oranı % 80 iken bu oranın 1972 yılında % 100 e orta öğretimde ise aynı oranın % 29 dan % 37.4 e çıkması öngörülmüştür. Bu ise gerek her iki eğitim dalında, gerekse eğitimin kendi içindeki öğrenci akışı sebebi ile bütün eğitim kademelerinde, öğrenci sayısı yönünden önümüzdeki yıllarda büyük kapasiteler yaratılmasını gerektirmektedir.

Öte yandan Türk kalkınma plânının istihdam hedeflerinden biri, mevcut işgücüne en yüksek istihdam seviyesini sağlamaktır. Buna göre 1962 yılındaki işsiz sayısının bundan sonraki 15 yıllık süre içinde, işgücüne yeni katılmalar da olduğu halde % 51 oranında azalacağı tahmin edilmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için öngörülen tedbirlerden biri, gizli işsizliğin hüküm sürdüğü tarım kesimindeki fazla işgücünü sanayi ve hizmetler kesiminde yaratılacak yeni iş sahalarına kaydırmaktır. Böylece 1962 yılında çalışan toplam Türkiye nüfusunun üç kesim arasında yüzde dağılımı tarımda % 77.4, sanayide % 9.8, hizmetlerde % 12.8 iken 1977 yılına kadar bu oranların tarımda % 58.1 e düşeceği, sanayide % 15.6 ya ve hizmetlerde % 26.3 e çıkacağı tahmin edilmiştir 10.

Bu şekilde mevcut işgücünü bir çalışma alanından diğerine veya mevcut işgücü içindeki elemanları bir meslek kolundan diğerine kaydırmak, ancak bu işgücüne göreceği yeni işle ilgili eğitimi vermekle gerçekleştirilebilir. O halde, eğitimin mevcut kapasitesini yapısal ekonomik değişime yardım amacı ile de genişletmek gerekecektir.

İnsangücü ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile yukarda belirtilen demokrafik ve ekonomik etkiler göz önüne alınarak yapılacak eğitim plânlaması yardımı ile sadece sayısal olarak gerekli kapasiteyi yaratmak, öngörülen hedeflere ulaşma yönünden, beklenen sonucu vermeyeceği gibi, bu amaçla yapılan eğitim harcamaları da üretken olma niteliğini kaybedecektir. Zira, yaratılacak kapasite yanında diğer önemli bir unsur arz edilen eğitimin kalitesidir. Burada kaliteden maksat sayısal olarak gerekli miktarda işgücünü eğitmek için yaratılacak kapasite yanında, bu işgücüne yine ekonominin gerektirdiği niteliği verebilecek seviyede öğretim arz edebilmektir. Bu iki önemli unsur, yani eğitimin kapasites ve kalitesi

9) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Pleni, D. F. T., 1961, Sayfa 71.

10) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, D.P.T., 1961, Sayfa 446.

birbirini tamamlamak üzere müstereken ele alınıp, iş hayatının ihtiyaçlarına uygun yönde düzenlenmedikçe ekonominin ihtiyaç duyacağı nitelik ve sayıda insangücü yetiştirerek istihdam hedefine ulaşmak ve gelişmenin ana unsuru olan emek birimi başına verimliliği artırmak mümkün olamayacak, üstelik zamanla mevcut eğitim kapasite ve metodları ile eğitilmiş, işsiz grupları ortaya çıkacaktır. O halde, eğitimin kapasitesi ile birlikte bu kapasite ile eğitilecek elemanların niteliği, uzun vadede gelişme çabalarını etkileyici en mühim unsur olduğu gibi, aynı zamanda, ihtiyaç duyulan eğitim kapasitesini yaratmak amacı ile yapılan yatırımları da üretken ve etkili kılacak bir unsurdur.

3. İNSANGÜCÜ İHTİYAÇLARI YAKLAŞIMI İLE EĞİTİM PLÂNLANMASI METODLARI :

3.1. Üretim eğitim ilişkisi :

Gelişme ile insangücü ihtiyaçları ve eğitim arasındaki ilişkiyi belirttikten ve bu ilişki sonucu eğitim için ekonomik talebin doğduğunu açıkladıktan sonra, buna göre basit bir büyüme modeli içinde eğitimin yerini aşağıdaki şematik örnekle daha açık olarak ortaya koyabiliriz.

Bu basit şematik model de göstermektedir ki, üretim unsurlarından biri olan emeğin sayısı demografik nedenlere bağlı iken, niteliği, arzulanan üretimi elde etmeye uygun şekilde ancak eğitim yolu ile geliştirilebilir. Şu halde eğitim yolu ile kişilerin ekonomik faaliyetlerde gerekli bilgi alışkanlık ve becerilerle donatılmasını sağlamak üzere, ekonomi ile ilişkiler göz önünde tutularak, öğretimle üretimi uyumlu kılmak mutlak zorunlu olmuştur. Bunu basit bir matematik model içinde gösterebiliriz.

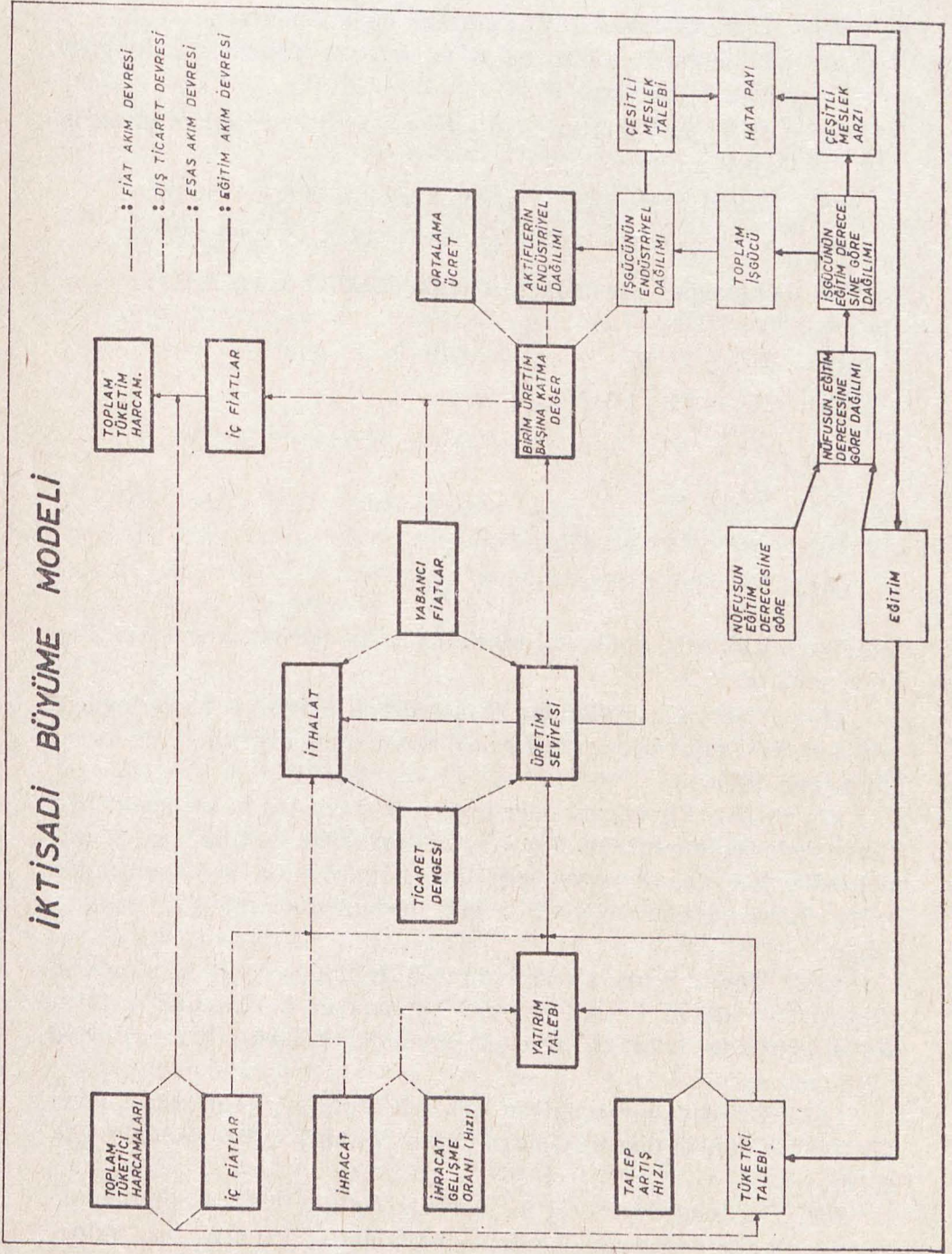
Evvelâ model ikinci devre (orta) ve üçüncü devre (yüksek) eğitim olmak üzere eğitim faaliyetlerini iki grupta ele almaktadır. Dolayısıyla yapılan varsayım, ilk öğretimin, üst eğitim kademelerini beslemede her hangi bir darboğaz teşkil etmediğidir.

İkinci olarak, modelde seçilen zaman süresi 6 yıldır. Buna göre yapılan varsayım ikinci ve üçüncü devre eğitiminin tümünde eğitim süresi toplam 6 yıldır.

Modelde kullanılan değişkenler aşağıda sıralanmıştır:

v Toplumun ürettiği toplam üretim miktarı. (Gelir)

N² İkinci devre eğitim görmüş işgücü miktarı.

tiği meslek grupları, bir arz-talep karşılaştırması ile mukayese edilirse insangücü ihtiyaç açıkları veya fazlaları ortaya çıkacaktır ki, bu da eğitimin çeşitli bölümlerine kapasiteleri ekonomik talebe göre ayarlama amacı ile, yön vermeyi mümkün kılacaktır.

İnsangücü analizlerini yaparken ve ileri yıllara göre talep tahminlerinde bulunurken hareket noktası olarak halihazır stürüktürün tesbitinde üretim, insangücü, istihdam arasında aşağıda belirtilen ilişkiler kurularak bir takım isgücü esneklik kat sayıları bulunabilir.

(1). Bir sektörde istihdam edilen her hangi bir meslek grubunun o sektör üretimi ile arasındaki ilişki:

$$(I) \quad G_q = dE_{ij} / dO_j \cdot O_j / E_{ij}$$

G — Esneklik katsayısı
i — Meslek kolu
j — Sektör
E — İstihdam
O — Üretim

(2). Bir sektördeki toplam istihdam ile aynı sektördeki üretim arasındaki ilişki:

$$(II) \quad G_j = dE_j / dO_j \cdot O_j / E_j$$

(3). Bir sektörde istihdam edilen muayyen bir meslek grubu ile o sektördeki toplam istihdam arasındaki ilişki:

$$(III) \quad G_i = dE_{ij} / dE_j \cdot E_j / E_{ij}$$

Buradan E_i kıymetini formül dışına çıkarıp (I) numaralı formülde yerine koyarsak:

$$(IV) \quad G_q = G_j \cdot G_i$$

(4). J sektörü üretimi ile, gayrisafî millî hasıla arasındaki ilişki:

$$(V) \quad G_v = dO_j / dO \cdot O / O_j$$

Burada O_i kıymetini formül dışına çıkartır, (II) numaralı formülde yerine koyarsak,

$$(Va) \quad G_j = dE_j / dO \cdot O / E_j \cdot 1 / E_v$$

elde edilir.

(5). Toplam istihdamın gayrisafî millî hasılaya olan ilişkisi:

$$(VI) \quad G_z = dE_j / dO \cdot O \cdot E_j$$

(IV) ve (Va) Numaralı eşitliklerinden:

$$(VII) \quad G_q = G_z \cdot G_i / G_v$$

yazılabilir.

Eşitliğin ifade ettiği anlam, bir sektördeki herhangi bir meslek kolunda istihdamın üretime olan elâstikiyetinin, sektör üretim ve istihdamının gayrisaffi millî hâsılaya (üretim) olan elâstikiyeti ile bu meslek kolunda istihdamın sektörel istihdama olan elâstikiyeti çarpımına eşittir.

(6). Elimizdeki son eşitliğe toplam istihdamdaki değişikliğin meslekî istihdama olan tesirini de ekleyecek olursak ve bunu E_t ile gösterirsek:

$$(III\Lambda) \quad G_t = dE_{i,j} / dE \cdot E / E_{i,j}$$

Yukarıdaki eşitlikte $dE_{i,j}$ yi eşitlik dışına çıkartır (III) numaralı eşitlikte yerine koyarsak,

$$G_t = G_i \cdot dE_j / dE \cdot E / E_j$$

yi elde ederiz. Eğer burada $dE_j / dE \cdot E / E_j$ bağıntısına G_m dersek :

$$G_t = G_i / G_m \quad \text{eşitliğini veya,}$$

$$(IX) \quad G_i = G_t / G_m$$

Eşitliğini elde ederiz. Bu eşitlikteki G_i değerini (VII) numaralı bağıntıda yerine koyarsak,

$$(X) \quad G_q = G_z / G_v \cdot G_t / G_m$$

şeklinde katsayılar arasındaki ilişkiyi belirten nihaî eşitliği elde ederiz.

İnsangücü ihtiyaçları ile üretim arasındaki kurulan bu tarz ilişkilerin verdiği esneklik katsayıları, ilerisi için ekonomi geliştikçe insangücü talebinin ne yönde değişeceği tahminlerini ve sayısal projeksiyonlarını yapmaya yardımcı olmaktadır. Bu tahminler yukarıda bulunan katsayılar yardımı ile şöyle yapılabilir:

(1). Eldeki esneklik katsayıları, ile yıllara ait düşünülen veya tespit edilmiş üretim büyüme hedefleri ile çarpılarak mesleklere ve sektörlerle göre istihdam büyüme oranları bulunur.

(2). İleriye ait bu istihdam büyüme oranları halihazırda mesleklere göre ve sektörler itibariyle mevcut istihdam büyüklükleri ile

carpılarak yine ileriye ait insangücü ihtiyaçları büyüklükleri elde edilir.

(3). Elde edilen bu tahminler teknolojik ve organizasyonel değişimlere göre düzeltilir.

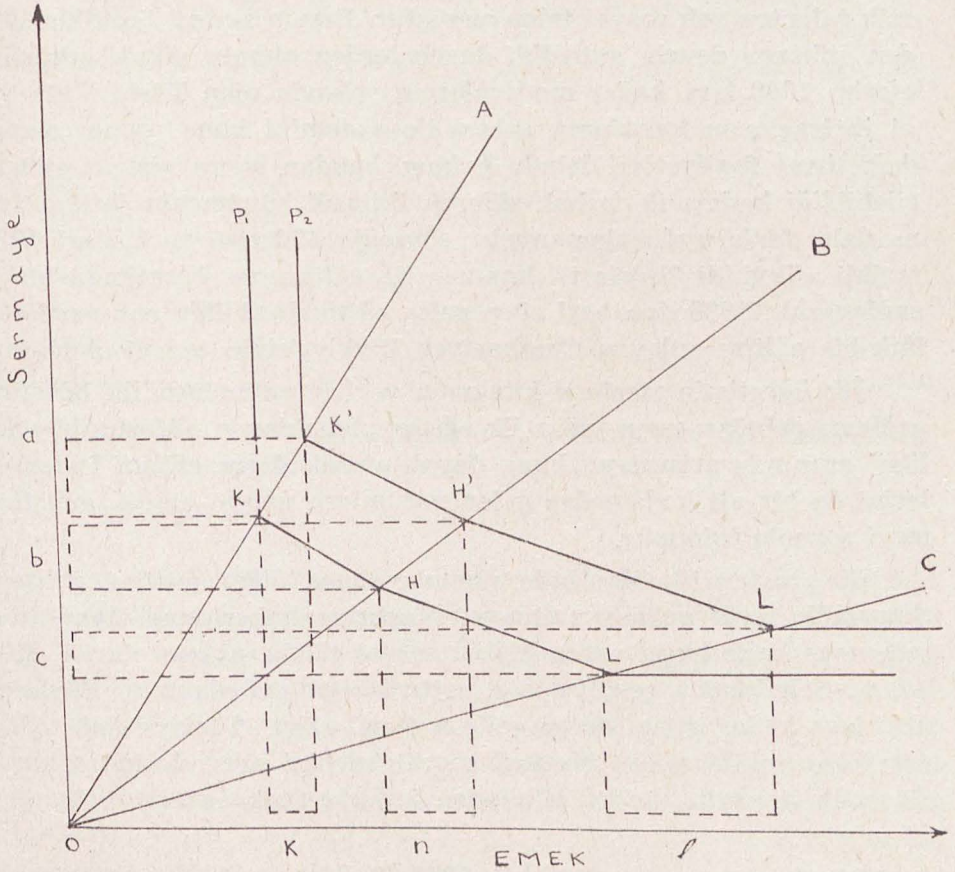
Teknolojik değişiklikleri de dikkate alarak bunun insangücü ihtiyaçları üzerindeki etkisini, dolayısıyla, bu etkinin eğitim politikasına aksettirilmesini göz önüne alırken, özellikle gelişmekte olan ekonomiler için bazı önemli sorunlara dikkat etmek gerekmektedir.

Bunları aşağıda gösterilen grafik üzerinde belirtmeye çalışalım: Grafikteki doğrulardan B tekniğini değişmeyen şartlarda yapılacak üretim olarak kabul edersek, h ile ifade ettiğimiz insangücü ihtiyacı, mesleği terk edenlerin yenilenmesi ile bu teknikle üretime devam edebilmek için munzam insangücü ihtiyacından ibarettir. Bu tip teknike yapılan üretimdeki gelişme, üretim tekniğindeki değişim olmaktan ziyade, toplam üretim miktarını artırmakla ilgili olacaktır. C üretim tekniği ile ifade edilen genellikle tarım, el sanatları, küçük imalât gibi emek yoğun tekniklerdir. Burada üretimi artırmak sınırlı bir sermaye ve çok yüksek vasıfta olmayan fakat yoğun olarak kullanılan emekle mümkündür. Diğer bir deyişle bu teknikte insangücü ihtiyacı, yüksek vasıflı olmayan emeğin yoğun olarak daha az sermaye ile istihdam edilebileceğini göstermektedir.

O halde teknolojik değişme konusunda, bu tekniklerin ilerde insangücü ihtiyacına yapacağı etkiyi tahmin etmek nispeten kolaydır. Ancak A tekniğinin kullanıldığı alanlarda durum başka karakter göstermektedir. Bu tip sermaye yoğun ileri teknikleri seçişte gelişmekte olan ekonomiler genellikle muhtar durumda değillerdir. Diğer bir deyişle bu tekniğin seçimi bu ekonomilere sermaye malları ihraç eden, sermaye malları üreten çoğunlukla gelişmiş ekonomilerin alternatiflerine uygun olacaktır. Sermaye ithal edildiği sürece teknikler de dışardan birlikte ithal edilecektir. Ancak bu teknikle elde edilecek üretimi gerçekleştirebilmek büyük ölçüde (k) ile ifade edilen ve ihtiyaç miktarı sermayeye oranla az olan insangücünün bu tekniğin gerektirdiği yüksek vasıflara haiz olmasına bağlıdır. Bu itibarla, bu tekniğe ait insangücü ihtiyacının, dolayısıyla eğitim sistem ve politikasının tekniğin karakterine göre ayarlanması gereklidir. Halbuki söz konusu tekniğin ekonomiye dışardan ithali söz konusu olduğuna göre bunu etkileyen faktörler ekonominin dışında kalmakta, ilerisi için tahminlere zemin teşkil edecek kesin verilerden analizi mahrum bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ekonomilerin teknoloji ile ilgili olarak karşılaştığı bu sorunlar, bu ekonomiler için çok uzun vadeli insangücü ihtiyaçlarını tahmin yolu ile, eğitimi etkileyecek şekilde sayısal hedefler tespit etmelerini sakıncalı kılmaktadır. Çünkü bu gibi teknik zorluklar nedeni ile tahminlerde yapılacak hatalar ilerde formal eğitim sisteminin kısa sürede hızla değiştirilmesi mümkün olamayacağı için, yanlış yönde, ekonominin ihtiyaçlarına cevap veremeyecek tarzda gelişmesine sebep olabilir.

Bunun sonucu olarak bir ekonomi içinde insangücü ihtiyaçları yaklaşımı ile eğitim plânlaması yapılırken, o ekonominin gelişmişlik derecesine göre bu tahminlerin yapılacağı süreyi, elde mevcut verilerin müsaadesi oranında, seçerken, çok titiz davranmak ve teknolojik değişimle ilgili sorunları, o güne kadar bu konuda takip edilmiş politikaları iyi değerlendirmek gerekmektedir.

K I S I M : II

TÜRKİYE'DE UYGULAMA

1. TÜRKİYENİN İKTİSADÎ GELİŞMESİNDE EĞİTİMİN YERİ :

1.1. Plânlı döneme kadar geçen süre :

Türkiye'de plânlı dönemin başlangıcı olan 1960 yılına kadar eğitim, gelişmenin araçlarından biri olarak düşünülmüş, fakat uygulama alanında bu düşüncenin etkileri büyük olamamıştır. Diğer bir deyişle bu döneme kadar dikkate alınan husus eğitime karşı ekonomik talepten çok sosyal talep olmuştur. Bunun nedeni özellikle 1927 den itibaren devrin getirdiği devrimlerden olumlu yönde etkilenen eğitim 1940 lara kadar modernleşme yolunda olan Türkiye'nin yeni ihtiyaçlarını karşılama çabası ile sistemini buna uygun olarak değiştirme faaliyetleri içinde kalmış, bundan sonra sistem geliştirilebildiği kadarı ile kabul edilerek iktisadî büyümenin ihtiyaçlarına daha fazla uydurulamamıştır. Örneğin 430 sayılı ve 3 Mart 1924 tarihli «Tevhidi Tedrisat» kanunu ile eğitim ve öğretimde birlik sağlanarak, 1839 dan beri süre gelen eğitimde ikiliğe son verilmiş, lâik bir eğitim anlayışı Cumhuriyet Türkiye'sinin temeli olmuştur.

İlk öğretimin mecburi kılınması ve her vatandaşa ilk öğretim sağlama çabaları uzun yıllar ilk eğitim olanaklarını nüfusun büyüklüğü oranında artırmayı, buna dayalı olarak diğer eğitim kademelerini de bir alt kademedeki gelen mezunlara uygun olarak geliştirmeyi zorunlu kılmıştır.

Bir yandan ilk öğretimin zorunlu oluşu, diğer yandan gelişen ekonomide ferdi gelirler artmaya, ulaştırma haberleşme olanakları gelişmeye başladıkça, artan kişisel sosyal talebe uygun olarak eğitim malî imkânlar çerçevesinde arttırılmaya çalışılmıştır. Böylece 1940 lara kadar geçen devre gelişen Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitime karşı toplumsal ve bireysel sosyal talebini sayı yönünden karşılayacak kapasite, kalite yönünden karşılayacak sistemi bulmaya çalışmıştır.

1940 lardan sonra özellikle 1950-60 döneminde İkinci Dünya Harbi yıllarına oranla ekonomideki gelişmenin hızlanmasına karşı

mevcut eğitim sisteminin veri olarak alınıp, bu ihtiyaca göre geliştirilememesi sonucu eğitimde dar boğazlar doğmaya başlamıştır. Örneğin ilkokullardan her yıl mezun olanlara bir üst seviyede eğitim verme imkânları sınırlı ve klâsik eğitim çerçevesinde kalmış, gelişen ekonominin teknik insangücünü yetiştirecek her seviye teknik eğitim yerine genel eğitim dalında yığılmalar olmaya başlamış, mezunların iş hayatının gerektirdiği meslek kollarının nitelik ve becerilerine haiz olmadan ekonomiye akışları, vasıflı insangücüne ihtiyaç olduğu halde, bunların istihdam imkânı bulmalarını güçleştirmeye başlamıştır.

*1934—1960 Döneminde
İkinci Devre Orta Öğretimin Kendi İçinde
Genel ve Meslekî Teknik Öğretim Olarak Dağılımı*

Yıllar		(%)				
		Genel	Teknik	Meslek	Tarım	Sağlık
1934—35	100	71.3	8.0	17.8	1.9	1.0
1939—40	100	78.6	5.4	12.3	3.2	0.4
1944—45	100	68.6	6.4	20.1	2.7	2.0
1949—50	100	52.8	23.7	19.7	1.7	2.1
1954—55	100	59.3	14.2	24.8	1.0	0.6
1959—60	100	55.1	22.4	21.1	0.8	0.6

KAYNAK : Nuri Kodamanoğlu, Türkiye'de Eğitim 1927-1960, M.E.B., Ankara , 1964, Sayfa 63, Tablo XXVI.

Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, 1934-35 yıllarında orta öğretimin % 71.3 ünü genel eğitim teşkil ederken, teknik eğitim % 8 oranında kalmış, 1949-50 yıllarına kadar bu oran teknik öğretimde % 23.7 gibi eskiye oranla hızlı bir büyüme göstermiştir. Ancak 1950-60 arasında bu oranda yeniden düşüklükler olmuştur. Her ne kadar genel eğitimin yeri toplam içinde % 55.1 e kadar düşmüşse de artış teknik eğitimden çok meslekî eğitimde kendini göstermiştir.

Eğitimin gösterdiği bu durumun aynı dönemde sanayiinin gelişmesi ile ters yönde olduğu aşağıdaki tablodan açıkça görülebilir.

*Sektörlerin Millî Gelir İçindeki
Yüzdeleri*

1927—60 (%)

<i>Yıllar</i>	<i>Tarım</i>	<i>Sanayi</i>	<i>Hizmetler</i>
1927—1931	61.3	6.3	32.5
1933—1937	60.6	10.4	29.0
1943—1947	56.9	15.5	27.7
1948—1952	51.8	15.9	32.4
1953—1957	45.6	20.8	34.1

KAYNAK : DPT çalışmaları.

Bunun eğitim kademeleri arasındaki akış nedeni ile yüksek öğretime etkisi tabiiyle genel eğitimden gelenlerin fazlalığı oranında büyümüş, teknik yüksek öğretimde hızla genişleme imkânları malî olanaklar ve öğretim üyesi sayısının sınırlılığı yönünden bulunamamış, dolayısıyla yüksek öğretimde de teknik eleman yetiştirme kapasitesi yerine bunun dışında kalan diğer mesleklerde ekonominin ihtiyacı üzerinde eleman yetiştirilmesi sonucu doğmuştur. Gerçekten yüksek öğretimde okullaşma oranı 1935-60 arasında % 06 dan % 2.9 a doğru gelişerek bir çok batı ülkeleri düzeyine yaklaşırken bu artış çoğunlukla yüksek öğretimin fen ve teknik dallarını değil, sosyal bilimler ile sanat ve edebiyat dallarını etkilemiştir. Bunu aşağıdaki tablolardan izleyebiliriz.

*Yüksek Öğretimde Okullaşma Oranları ve
Diğer Ülkelerle Karşılaştırma*

<i>Ülke</i>	<i>Yıllar</i>	<i>Okullaşma Oranı (%)</i>
	1935	0.6
	1940	1.0
TÜRKİYE	1945	1.0
	1950	1.0
	1955	1.0
	1960	2.9
PORTEKİZ		2.4
YUNANİSTAN		2.5
İSPANYA		3.0
İNGİLTERE		4.2
İTALYA		5.0
İSVEÇ		6.4

KAYNAK : Nuri Kodamanoğlu, Türkiye'de Eğitim 1927-1960, M. E. B., Ankara, 1964, Sayfa 75, Tablo XXXII.

*Yüksek Öğretimde Öğretim Dallarına
Göre Öğrenci Sayısının % Dağılışı*

Yıllar	Toplam	Fen ve		Sosyal	Sanat	Tarım
		Teknik	Sağlık	İlimler	Edebi	
1934—35	100	21.6	25.2	39.8	7.3	6.1
1939—40	100	21.3	17.9	42.5	13.3	5.0
1944—45	100	23.6	19.8	47.0	12.4	4.3
1949—50	100	21.1	18.3	43.5	12.4	4.7
1954—55	100	21.7	15.6	50.0	7.1	5.5
1959—60	100	23.3	9.5	49.8	10.7	6.7

KAYNAK : Kodamanoğlu, Türkiye'de Eğitim 1927-1960, M. E. B., Ankara, 1964, Sayfa 77, tablo XXXIII.

1.2. Plânlı dönemde :

1960 yılından sonra iktisadî kalkınma plâna bağlanırken eğitim de kalkınmayı hızlandıran bir unsur olarak ele alınmış, bir yandan kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikte insangücünü yetiştirecek, diğer yandan yapısal değişimleri hızlandırmaya yardımcı olacak bir kaynak olarak düşünülmüştür.

Böyle olunca, hem plânlı gelişme faaliyetlerinin sanayileşme çabalarını hızlandırması sonucu çeşitli nitelikte eğitilmiş insangücüne talep ortaya çıkarken, hem de ekonomi geliştikçe artan gelir sonucu fertlerin eğitim isteklerinin büyümesi, gelişen ekonomide eğitim için ekonomik ve sosyal talebi arttırmıştır.

Bu gerçekler yani, kalkınma hedeflerine ulaşmada eğitimin iktisadî büyümeye reel katkısı ve eğitime ekonomik ve sosyal talep eğitim plânlamasını, sadece eğitim alanında belirli bir etkenlik sağlamak için değil fakat sosyo-ekonomik gelişme ile ilişkin uygun bir politika geliştirmek amacı ile zorunlu kılmıştır.

Bu anlayışa uygun olarak eğitim konusu ve eğitim plânlaması gerek sosyal gerekse ekonomik talep ve unsurlar yönünden kıymetlendirilerek, Türkiye'nin Beşer Yıllık Kalkınma Plânlarında yer almış böylece eğitimin temel ilkeleri plânda yerini bulmuştur.

Bu nedenle eğitimin ekonomik yönü yanında, kalkınma prosesi içinde sosyal yönleri de düşünülerek, plânda, insanlara doğal ve toplumsal çevrelerini tanıtmak, bilinçli hareket etme imkânlarını veren, refah ve mutluluklarını arttıran en önemli bir sosyal hizmet olarak yer alması gerekli olmuştur.

Hernekadar eğitim için ekonomik talep, eğitilmiş insangücü talebine bağlı, sosyal talep ise toplumun kültür kriterine dayalı ise de, bu anlamda iki tip eğitimi bir birinden ayırmak mümkün değildir. Bu tip bir ayırım güçlüğüne ortaya koyduğu önemli bir sorun plânlama prosedürü içinde her iki faktör yönünden eğitim hedeflerinin tespitinde, birinin nisbî olarak ölçülebilir diğèrinin ise ölçülüp sayısal olarak ifade edilemeyeşi ve bunun sonucu gerek eğitim plânlamasında gerekse uygulamasında nitelik ve nicelik unsurlarının aynı ağırlıkta kıymetlendirilebilmesinin sınırlı oluşudur. Bunun en canlı örneği kalkınma plânımızda ilk öğretim plânlamasıdır. Çünkü ilk öğretim hem genel kültür yönünden bir başlangıç eğitimi, hem de vasıflı insangücü yetiştirme mekanizmasının temeli olarak dikkate alınmıştır. İlk öğretim üniversal bir eğitim olarak bu iki koşul göz önünde tutularak arz edilirken, kişi yönünden konu tamamen ekonomik yönü ile kıymetlendirilmekte, böyle bir eğitim kişileri bir üst seviye eğitime hazırlayarak iş imkânlarını açtığı için talep edilmektedir. Şu halde eğitime sosyal talep de iki ayrı kaynaktan çoğu kere bir birine zıt şekilde gelişmektedir. Bunlardan biri toplumun talebi olup, sağlanan eğitimle toplumun arzulanan bir millî kültür seviyesine ulaşma hedefinin ifadesidir. Diğèri ise kişisel sosyal talep olup, toplumun sahip olduğu eğitim sistemi ile kişilerin teker teker bu sistemin arz ettiği eğitimle tatmin olması hedefinin ifadesidir.

Öte yandan toplumun talebi de nicelik ve nitelik yönünden ayrı unsurların etkisi altındadır. Nicelik yönünden en önemli etken demografik değişmelerdir. Nüfus arttıkça, tüm nüfusa eğitim sağlamak ve bu sebeple doğan talebi karşılamak için eğitim sistemi ve kapasitesi de değişmek zorunluğundadır. Nitelik yönünden ise talep, eğitimde fırsat eşitliği, geleneksel değer yargı ve kıymet hükümlerinin kalkınmayı gerçekleştirecek tarzda değişmesi, yüksek seviyede bir millî kültüre erişme şeklinde doğmaktadır.

Bu gerçekler karşısında toplum yönünden, plânlı kalkınma oluşumu içinde tüm unsurlar göz önüne alınarak yapılacak bir eğitim plânında genel kalkınma plânının iç tutarlılığının sağlanması zo-

runluğu ve kaynakların sınırlı, hedeflerin çok çeşitli oluşu nedeni ile bazı tercihler yapmak ve öncelikler vermek kaçınılmaz bir sonuçtur. Örneğin kalkınma plânında, gerek toplumun talebine gerekse kişinin isteğine cevap verecek yönde eğitimin sosyal talebi değerlendirilirken fırsat eşitliği, istenen niteliği sağlayacak öğretim programlarının hazırlanması ve istenen kültür düzeyine ulaşma gerekleri birer ilke ve koşul olarak alınmış, ancak sosyal talebin sayısal yönünü ortaya koyan, artan nüfusun tümüne eğitim sağlama, uzun sürede bir kaç aşama içinde düşünölmüştür.

Bunun nedeni, iktisadî kalkınma plânlı bir düzen içinde gerçekleştirilmeye çalışılırken, çeşitli yatırım alanlarının ekışmesi ve yarışması sonucu eğitime ayrılabilir iç ve dış kaynakların sınırlılığı ve arzulanın insangücünü eğitecek olan, eğitilmiş insangücünün kıt oluşudur.

Bir yandan eğitime ayrılacak olan malî olanakların sınırlı olması, diğer yandan bugüne dek okul çağında bulunan herkese okul imkânı sağlanamamış bulunması, eğitimin toplumun tümünü kapsamaması konusunda Türkiye'yi eğitimin yukarı kademelerinde kısıtlamalar konusunda Türkiye'yi, eğitimin yukarı kademelerinde kısıtlamalar yapmaya ozrlamıştır. Böylece ilk aşamada sosyal ve ekonomik talep yönünden ilk öğretim için onbeş yıllık sürede ilkokul çağındaki nüfusun tümüne okul olanağı sağlanması sosyal bir hedef olarak alınmıştır. Bunun sonucu kalkınma plânında ilk öğretimle ilgili sayısal hedefler şöyledir:

Yıllar	Okul Çağı Nüfus (7-12)	Toplam Öğrenci	Nüfusa % Oran
1963	4.880.000	3.567.000	73
1964	5.030.000	3.859.000	76
1965	5.150.000	4.141.000	80
1966	5.270.000	4.432.000	84
1967	5.390.000	4.736.000	87
1972	5.990.000	5.990.000	100
1977	6.820.000	6.820.000	100

KAYNAK : Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Eğitim Bölümü.

Öte yandan diğer eğitim kademelerinde okullaşma oranı aşağıda gösterildiği gibi % 100 ün altında kalmaktadır.

Yıllar	Okullaşma Oranları (%)		
	Orta Okul	Lise	Yüksek
1963	19.1	9.3	3.3
1964	19.1	9.4	3.3
1965	19.0	10.0	3.4
1966	19.7	10.5	3.9
1967	20.0	11.0	3.9
1972	21.9	14.9	6.1
1977	20.1	17.3	6.5

KAYNAK : Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Eğitim Bölümü.

Böyle bir yaklaşımın, sosyal talebi meydana getiren unsurlardan biri olan kişinin sosyal talebine de uygun düştüğü açıktır. Kişinin eğitime sosyal talebi yukarıda değindiğimiz anlam içinde gelir değişimi ile yakından ilişkilidir. Kişi başına gelir arttıkça eğitim talebi de artacak ve kişiler gelirlerinin artışı sonucu belirli bir eğitim görmeyi talep edeceklerdir. Eğitim olanaklarını genişletmek ve arttırmak için çaba harcanmasa da yükselen gelirlerle birlikte bu çeşit olanaklar için talebin de artacağı yapılan incelemelerde ortaya çıkmıştır. Yapılan bir çok çalışmanın verdiği sonuçlar kayıt oranlarının artışı ölçüsüne göre eğitim talebi ölçüldüğü zaman, gelir artışı ile orantılı bir yükselmeyi göstermektedir ¹¹.

Kalkınma plânının ana amaçlarından biri geliri arttırmak, kişi başına gelir artışını ve dağılımını adaletle sağlamak olduğuna göre, böyle bir plân içinde yer alan eğitim plânında da kişinin sosyal talebini iktisadî hedeflerin büyüklüğüne ve uygulama sonucu bu hedeflere ulaşmanın derecesine göre değerlendirmek gerekmektedir. Aykırı yönde bir değerlendirme, beklenen gelir artışının gerektiği sosyal talep plânlı şekilde karşılanmaya çalışılırken, bu talebi karşılamamanın altında veya üstünde kalmak söz konusu olacağı-

11) Akdeniz Bölge Projesi (M.R.P.), O.E.C.D., Paris, 1965, Sayfa 65.

dan, millî kalkınma plânının iç tutarlılığını bozabilir. Diğer bir deyişle olması gerekenin üstünde veya altında eğitim kapasiteleri yaratılarak kıt olan ve akıllıca kullanılması gerekli kaynakların israfına yol açılmış olur.

Bunun örneklerinden biri, bir anlamda ortaokul düzeyindeki tarım okullarıdır. Bu okullara kayıt oranları ve devam eğilimleri göstermektedir ki, tarım alanından gelen böyle bir eğitim talebi, ekonominin tarım kesimi için ihtiyaç duyduğu vasıflı insangücünü yetiştirecek nitelikte bu okullarda yaratılacak kapasiteleri dolduracak seviyede değildir.

Özet olarak denilebilir ki, çok yönlü olarak hazırlanmış kalkınma plânı içinde, eğitim kesimi de diğer bütün iktisadî ve sosyal amaçlarla ilişkili olarak yer aldığı, sürece, kişinin eğitime olan sosyal talebini karşılama sorunu, söz konusu plân hedeflerine ulaşıldığı oranda, buna uyumlu olarak çözümlenecektir.

2. PLÂNLİ DÖNEMDE EĞİTİMİN İKTİSADİ KALKINMA İÇİNDE HEDEFLERİ :

2.1. İnsangücü ihtiyaçları yönünden :

Genel kalkınma plânı içinde yer alan eğitim politikasının iki ana hedefinden bahsederek, bunlardan biri olan toplumun bireylerine çevrelerini tanıtmak, bilinçli hareket etmek, refah ve mutluluklarını arttırmak imkânlarını veren sosyal bir hizmet sağlanması gereğini belirttik. İkinci hedef ise kalkınma çabasını gerçekleştirecek nitelik ve nicelikte eleman yetiştirilmesidir ki, bu eğitim için ekonomik talebi yaratarak hem sosyal ve iktisadî kıt kaynakları, üretim faktörlerini en rasyonel kullanması gereken hem de kendisi bir kıt kaynak olan yetişkin insangücünün değerlendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Böylece insangücü ihtiyaçları yaklaşımı ile, kalkınma plânında eğitim konusu, eğitimin sosyal hedefleri yanında kalkınma hedeflerine ulaşmak bakımından plânlı dönemde yapılacak işlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli nitelikte ve nicelikte eleman yetiştirilmesi açısından da ele alındığından istihdam konusu ile birlikte incelenmiştir. Çünkü çeşitli sektörlerde çalışması gerekli insan sayısı ile bu toplam sayının fonksiyon tiplerine bölünmesi ve bunları ye-

tiştirecek eğitim sistemi arasında yakın bir ilgi vardır. Bu bakımdan çeşitli alanlarda çalışacak toplam işgücünün hangi nitelikteki elemanlardan meydana geleceği konusu üzerinde durmak, böylece eğitim kurumlarının yetiştireceği insan sayısı ve bunların nitelikleri ile ilgili hedefleri tespit etmek zorunlu olmuştur.

O halde bu yaklaşımla yapılacak bir eğitim plânında hareket noktası vasıflı insangücü ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara uygun şekilde mevcut beşeri kaynakları yetiştirmek olduğuna göre, eğitim yolu ile kişilerin toplum içinde ve çalışma alanlarında gerekli bilgi, alışkanlık ve becerilerle donatılmasını sağlamak üzere ekonomi ile ilişkiler de göz önünde tutularak, öğretimle üretimi uyumlu kılmak mutlak zorunlu olmuştur. Eğitim plânı bu yönü ile genel kalkınma plânında yer alırken insangücü ihtiyaçlarının karşılanacağı eğitim kurumlarının tespit edilmesi, bu eğitim kurumları ile bunları besleye alt kademe eğitim kurumlarının kayıtlarının ve öğrenci kapasiteleri ile mezunlarının her yıl için belirtilmesi, bunlara göre öğretim araçları ile öğretim kadrosunda gerekli olan genişlemelerin tahmin edilmesi, bu genişlemeleri sağlayacak tedbirlerin ve malî imkânların gösterilmesi eğitime insangücü ihtiyaçlarına göre yön vermek için zorunludur. Esasen insangücüye göre eğitim plânlamasından çıkan anlam budur.

Bu anlayışa uygun olarak hazırlanan eğitim plânı ile ilişkin analizler şunu göstermiştir ki, 15 yıllık perspektif süre içinde fonksiyonel gruplar itibariyle ekonominin en fazla ustabaşı seviyesindeki teknik personele daha sonra sıra ile teknisyenlere yüksek kademe teknik ve sağlık personeline nihayet yetişkin işçilere ihtiyacı vardır. Beşer yıllık plân devrelerinden önümüzdeki beş yılda ise bu ihtiyaçların sayısal ifadesi şöyledir: Mimar ve mühendislerin % 119, makina mühendislerinin % 80, elektrik mühendislerinin % 70, kimya mühendislerinin % 108 oranında artması gereklidir. Çeşitli alanlarda teknisyen ihtiyacının karşılanması için de bunların sayısında ortalama yüzde 8090 oranında bir artış gereklidir.

2.2. Eğitimin nitelik ve niceliği yönünden :

Memleketin ihtiyaç duyduğu ve ilerde ihtiyaç duyacağı insangücünün nitelik ve sayısı, insangücü analizleri yolu ile bulunmaktır. Bir eğitim plânı ortaya koyabilmek için, bu ihtiyaçlar bulunurken karşımıza çıkan en önemli sorun, kanakların sınırlı olması

nedeni ile eğitim politikasında kantite veya kaliteye öncelik verilmesi gibi stratejik bir karardır. Böyle bir tartışma bizi düşük potansiyelli insangücü ile, yüksek seviyeli insangücü arasında bir seçim yapmaya götürür. Halbuki iktisadî kalkınmanın yüksek potansiyelli insangücü gerektirdiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu gerçek, gerek yapılan analizler gerekse konu ile ilgili uygulayıcıların gözlemleri sonucu çok belirli olarak ortaya çıktığı halde çoğu kere insangücü yaklaşımı ile yapılan eğitim plânlarında sayısal olarak ifade ediliş keskin olduğu için açıklıkla verilen sayısal insangücü ihtiyaçları hedefleri ve bu hedeflere uygun şekilde yine sayısal eğitim hedefleri sebebi ile tartışmalar kalite sorununun ihmal edildiği noktası etrafında cereyan etmektedir. Oysa ki kalite konusu böyle bir inceleme içersine ithal edilmeden yapılacak eğitim plânları tamamen anlamsız olacağı gibi, bu tarz bir plânın uygulanması ile ulaşılmak istenen hedeflerden sadece geri kalmak değil, fakat bu hedeflerin gösterdiği yönden başka yönlere sapmak tehlikesi de söz konusudur. Başka bir ifade ile böyle bir plânın uygulanmasına dayalı eğitim sistemi ilerde düzeltilmesi hemen hemen mümkün olmayacak şekilde ve ekonomiyi köstekleyici yönde gelişir. Ancak kalite konusunun eğitim plânlaması içinde ihmal edilmesinin mümkün olmayışı yanında bu konu ile ilgili olarak konulması gerekli hedeflerin tespitinde ölçüye vurulamayışı nedeni ile çıkan güçlükler, yapılmaya açılışan plânın türünü, süresini ve bu plân içinde konunun ele alınış yollarını değiştirmekte, gerek kalite gerekse kantite sorunlarını bir arada mütalâa etme imkânlarını verecek uygun plânlama yöntemleri geliştirmeyi zorlamaktadır. Yine bunun en açık örneği Türk kalkınma plânı içinde yer alan eğitim plânlama ve programlama tekniğidir.

Nitelik ve niselik yönünden insangücü ihtiyaçları kalkınma plânımızda tahmin edilirken üretim ile insangücü ve eğitim arasında kurulan ilişki bize ilerde, perspektif plân süresi içinde plânla tespit edilmiş olan ekonomik ve sosyal hedeflere varmak için gerekli insangücü ihtiyaç tahminlerini yapmada hareket noktası teşkil etmektedir. Ancak, nasıl ki ilersi için bir takım ekonomik ve sosyal hedeflerin tespiti plânlı kalkınma yönteminin bir gereği ise üretim-insangücü ilişkisinin de bu hedefler çerçevesinde nasıl gelişeceğini, değişeceğini tahmin etmek veya hedef olarak önceden seçmek, söz konusu ilişkiye dayalı olarak, insangücü ihtiyaçları tahmini ve bunu takiben eğitim plânlaması için gereklidir. Burada üye-

rinde durulan üretim ile insangücü ilişkisi bilindiği gibi bizi işgücü verimliliği, üretim fonksiyonu tespiti, endüstriler arası ilişki, teknoloji ve nihayet sosyal ve ekonomik yapı değişikliği konusuna götürür. O halde ilersi için verimliliğin ve üretim fonksiyonunun ne şekil alacağı, teknolojinin ekonominin bütün kesimlerinde ne olacağı, sosyal ve ekonomik yapının nasıl değişeceği hakkında hedef ve tercihlerimiz yoksa, veya bu hedef ve tercihler ulusal kalkınma plânında açık ve ayrıntılı olarak ortaya konulmuyorsa, gerek iktisadî kalkınma için ihtiyaç duyulan insangücünün niteliği, gerekse bunları yetiştirecek eğitimin kalitesi konusunda kesin hedef ve tedbirler tespit etmek mümkün olamaz.

Eğer bütün bu gerçeklere karşı subjektif kararlarla bu tip hedefler konulmasında ısrar edilirse, eğitim sektörü ile genel kalkınma plânı arasındaki ilişki tamamen ortadan kalkar.

Bu zorunluluklar nedeni ile kalkınma plânımızda eğitim sektörü yer alırken mevcut güçlükler rağmen kalite sorunu ihmal edilmek yerine, 15 yıllık perspektif plân dönemi için uzun vadeli operasyonel eğitim plânı yapmaktan kaçınılmış, bunun yerine aynı süre içinde global bir eğitim plânı ile stratejik fonksiyonel gruplarda insangücü açıklarının bugünkü sosyal ve ekonomik koşullar altında ne olabileceği tahmin edilerek ihtiyaç açıklarımız global olarak belirtilmiş, böylece perspektif plân dönemi içinde insangücü açıklarına göre eğitime, kapasite gelişmesi ile ilgili olarak verilmesi gerekli yön gösterilmiştir.

Ancak bu global plân çerçevesinde ve yönünde yapılan beşer yıllık orta vadeli plânlarla eğitim konusu, bu süreler için kesin sayısal hedeflere bağlanmış, kısa sürelerde kullanılmakta olan teknolojinin büyük değişiklikler göstermeyeceği varsayımına göre halihazır üretim teknikleri, istihsal fonksiyonu ve endüstriler arası ilişkiye göre insangücü ve eğitim konusunda kalitatif tercihler verilmiştir. Eğitimde kalite gibi önemli bir sorun ile ilişkin olarak belli bir varsayımdan hareket etmek de uygulamalı operasyonel plân kavramı ile bağdaşamayacağı için, Türk plân uygulamasının bünyesine uygun olarak yıllık programlar vasıtası ile, beş yıllık plânın birer yıllık çok kısa vadeli dönemleri içinde uygulama sonuçlarına göre ve üretim tekniklerindeki değişmelere göre varsayımlar düzeltilerek operasyonel yıllık programlar hazırlanmış ve beş yıllık plân hedefleri yönünde bu programlarla kalitatif tedbir ve tercihler ortaya konulmuştur. Üç aşamalı olarak yapılan bu tarz plânlamanın sağladığı elâstikiyet böylece tespiti çok güç olan kalite sorununu

ihmal etmeyi önlemiş, öte yandan bir takım varsayımlara dayalı uzun vadeli plânların da katı sınırlarına esneklik kazandırmıştır.

Böylece, eğitimin gerekli ihtiyaçlara cevap verecek şekilde, çeşitli kademelerde kapasite büyüklükleri yıllık programlar yolu ile programlanmıştır. Eğitim programlaması içinde hedef ve tercihler bu şekilde sayısal olarak ifade edilirken, programlama tekniğinin tabiatı icabı, çeşitli fonksiyonel gruplara eleman yetiştiren kademeleri müstakilen değil fakat bu eğitim kademeleri arasındaki geçişleri dikkate alarak ve eğitim sistemini bir bütün halinde düşünerek programlama yapmak gereklidir. Böylece, vasıflı insangücü arz kaynağı olan eğitim sistemi içindeki içe akışlar ve bu sistemden ekonomiye yani dışa akışlar bir bütün halinde kıymetlendirilebilir. Aksi takdirde eğitim sisteminin arzulanmayan yönde gelişmesi sonucu ilerde düzeltilmesi zor sistem bozuklukları ve öğrenci akışında dar boğaz ve tıkanıklıklar ortaya çıkar.

2.3. Eğitim sistemi yönünden :

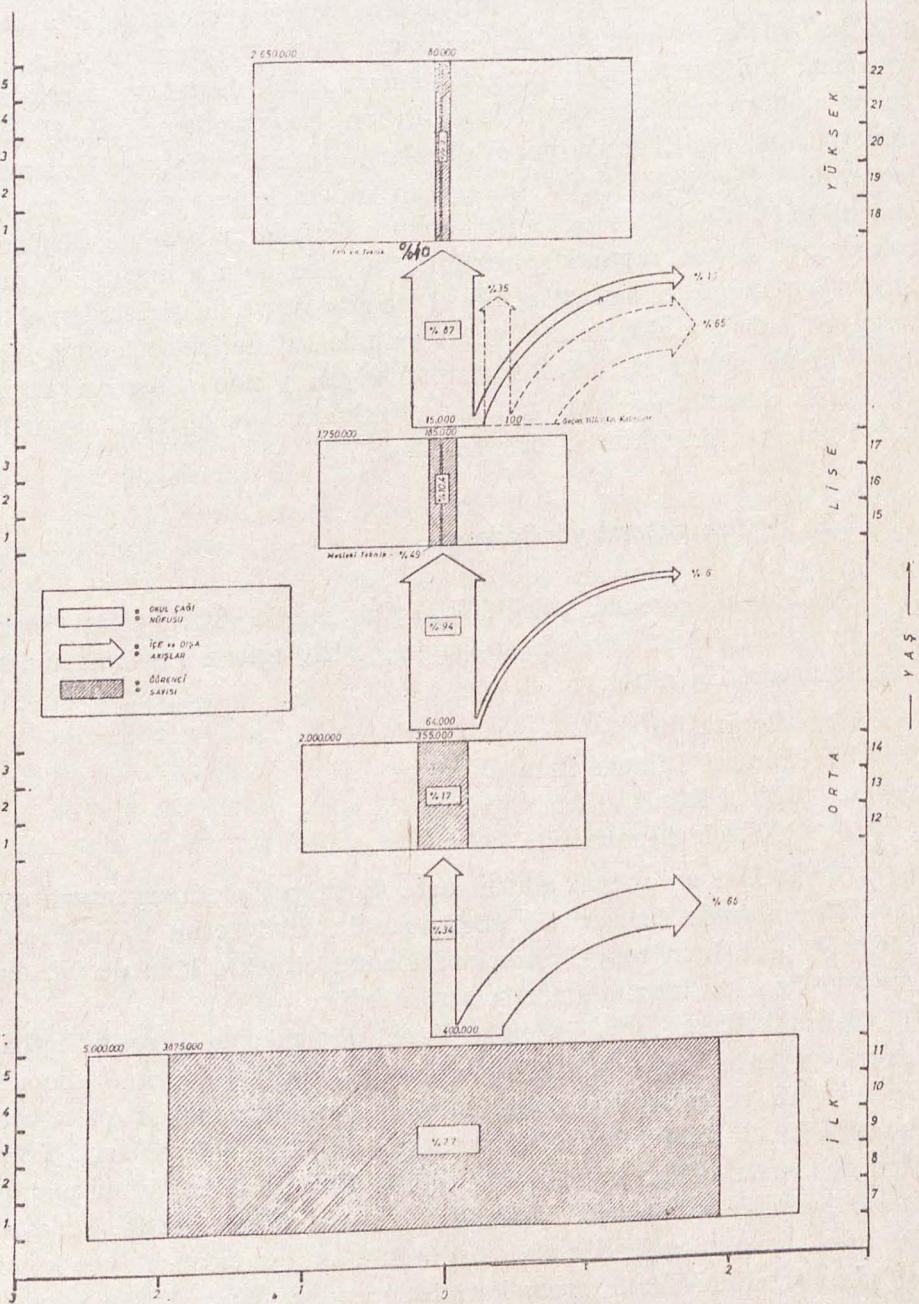
Aşağıdaki şemada görüldüğü gibi bugün Türkiye'de örgün eğitim sistemi dört düzeyde toplanan çeşitli eğitim kurumlarından kurulmuştur. Kademeler:

- a) İlköğretim
- b) Birinci Dönem Orta Öğretim
- c) İkinci Dönem Orta Öğretim
- d) Yüksek Öğretim'dir.

İlköğretim ve birinci dönem orta öğretim kurumları sınırlı ayırılıklar dışında benzer bir görünüştedir. İlköğretim yukarda değinildiği gibi, hem sosyal amaçlara hizmet etmekte hem de üst düzeydeki öğretim kurumlarını beslemektedir.

Birinci dönem orta öğretim, ikinci dönem orta öğretimle yüksek öğretimin öğrenci ihtiyaçlarının kaynağıdır. Aynı zamanda ekonominin ihtiyacı olan çeşitli nitelikteki fonksiyonel grupları beslemektedir. İnsangücü yaklaşımında ekonominin ihtiyaçları yönünden gelinerek eğitim kapasitesi saptandığına göre, böyle bir plânlama sonucu sosyal amaçlı ilköğretim dışında diğer öğretim kademelerinde tüm okul çağı nüfusa okul imkânları temin etmek söz konusu olmayabilir. Milletlerarası karşılaştırmalar hemen bütün ülkelerde en alt kademe eğitimden en üste kadar okullaşma oranlarının birer düzenli piramiti şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

EĞİTİM KADEMELERİ ARASINDA İÇE ve DIŞA AKIŞLAR
1964 - 1965

←Milyon öğrenci ve öğrenci çağı nüfusu→
KAYNAK : DPT. Araştırma Şubesi.

Bu yaklaşım bizi, çoğu kere tartışıldığı gibi, kişinin eğitim isteğinin sınırlandığı yargısına götürmemelidir. İnsangücü yaklaşımı ile eğitim plânlamasında ana amaç kişiyi ekonomi içinde ihtiyaçlara göre çeşitli düzeylerde fonksiyonel ve verimli kılmaktadır. Bu durumda amaçlara göre verilecek meslek nitelikleri ve beceriler de çeşitli düzeylerde olacak ve bu düzeylere tekabül eden eğitim kurumları istenilen nitelikte yetişkin insangücünü ekonomiye arz edeceklerdir.

Burada önemli olan, eğitim sistemi dışına akışlarda kişiye istenilen niteliğe kazandıracak bir meslekî eğitim verebilmektir. Eğitim sistemi şemasından da izleneceği gibi, bugün eğitim sistemimizde, bu şekilde bir nitelik kazanmadan dışa akışlar fazladır. Bu amaçla, Kalkınma Plânının eğitim bölümünde orta meslekî teknik öğretim ağırlık verilmiştir. Genel orta öğretimde bir üst kademe eğitime devam etme olanağı bulamayacak sayıda öğrenci yetiştirip, bunların belirli meslek yetenekleri olmadan eğitim sistemi dışına akmaları veya yüksek okulların insangücü ihtiyaçlarını aşacak yönde kapasitelerini zorlamaya yol açacak talep baskısı ortaya çıkarmaları yerine belirli fonksiyonlar kazanmak üzere meslekî teknik öğretime kaydırılmaları öngörülmüştür.

Eğitim sistemindeki akışlar ekonomik ihtiyaçlara göre böylece dengeye getirildikten sonra, kişilerin kendi meslek alanlarında ilerleme ve niteliklerini geliştirme amacı ile örgün eğitim dışında yaygın eğitime de ağırlık verilmesi eğitim plânı amaçları arasında belirtilmiştir. Böylece ilköğretim dışında, kişinin eğitim talebini karşılayacak eğitim sistemi, dar anlamında sadece örgün eğitim değil fakat örgün ve yaygın eğitimin meydana getirdiği geniş anlamdaki sistemdir. Böyle bir geniş kapsamlı sistem içinde insangücü yaklaşımı ile yapılan, iç tutarlılığı sağlam bir eğitim plânlaması, hiç bir zaman kişilerin elde etmek istedikleri nitelik ve meslekleri sınırlar nitelikte değildir. Ancak bu konuda düşünmede hareket noktası, öncelikle belirli bir fonksiyon kazanmak ve bir meslek yeteneği içinde gelişmek yerine, belirli bir eğitim kademesinden, diploma almak olursa, o zaman dar anlamında kişinin eğitim talebinin karşılanmasına sınırlar konulduğu şeklinde yanlış bir sonuca varılabilir.

Yaygın eğitim, insangücü ihtiyaçlarının karşılanmasında eğitim sistemine belirli bir esneklik de kazandırmaktadır. Belirli bir sürede ekonomik ve sosyal gelişmenin verimlilikte, üretim teknik ve yöntemlerinde sebep olacağı değişmeler ve gelişmekte olan eko-

nomilerin dış dünyadan ithâl etmek zorunda olduğu sermayenin beraberinde getirdiği yeni teknolojiler üretimde kullanılan insangücünün de meslek yapısı ve kompozisyonunu değiştirecektir. Eğitilmiş işgücü arzeden eğitim düzeninin de bu değişime paralel olarak öğretim programlarını ve kapasitesini ayarlaması gereklidir. Bu alanda vasıflı insangücü arz kaynağı olarak gerek mevcut işgücünün niteliklerini geliştirecek gerekse artan nüfus nedeni ile yeni kuşakları eğitecek örgün meslekî ve teknik eğitim, kendi içinde belirli bir eğitim süresine sahip olması nedeni ile, böyle bir değişime kolay uyabilir esnek bir sisteme sahip olmadığından, söz konusu değişime devamlı bir çaba ile uymak zorunda kalması eğitimin maliyetini yükselteceği gibi, istenilen süre içinde beklenen sonucu da vermeyecektir. Bu durumda kapasite ve öğretim programlarının ihtiyaca göre hızla değiştirilebilmesi bakımından daha esnek olan ve çeşitli kurumlarca arz edilen iş başında eğitime ağırlık vermek büyük faydalar sağlar.

Örgün eğitimi, çeşitli meslek kollarında iş başında uzmanlaşmayı tamamlayacak, işgücüne, bu gelişmeyi kısa sürede tamamlayabilmesi ve göreceği işe hızla uyabilmesi için gerekli temel yetenekleri verecek gibi düzenlemek gereklidir.

Görülüyor ki, örgün ve yaygın eğitim arz eden bütün kurumların geniş kapsamlı bir eğitim plânlaması içinde örgün ve yaygın eğitimi birbirini tamamlar nitelikte düzenleyip, bir bütün olarak uygulayabilmeleri için, aralarında çok sıkı bir işbirliği kurlmaları kaçınılmaz olmuştur.

Bu anlayışa uygun olarak meslekî ve teknik öğretime ve özellikle yaygın eğitime Kalkınma Plânında verilen ağırlık bu konuda tespit edilmiş sayısal hedeflerle de belirtilmiştir. Bu hedeflere göre 15 yıllık sürede sanayi içinde eğitim yolu ile yetiştirilmesi gerekli ustabaşı sayısı 171.700, yetişkin işçi sayısı 1.234.000'dir. Ayrıca yüksek kademe meslekî personel ihtiyacından 65.800'ü, teknisyen grubundan 153.000'i dış ülkelerde işbaşında eğitim yolu ile eğitilecektir.

Meslek alanlarına ihtiyaç oranında eleman yetiştirmek üzere düzenlenmiş eğitim plânında, evvelce de değinildiği gibi, hedeflerin saptanmasında en önemli konulardan biri nitelik sorunu olmaktadır. Sayısal hedefler, yukarıda açıklandığı gibi, ekonominin ve eğitim sisteminin tümü incelenerek, Kalkınma Plânının bütünü içine yerleştirilmiş eğitim kesiminde yer alırken, ekonomik gelişmenin ge-

rektirdiği nitelikte insangücünü sağlamak üzere belirli kriterlere göre eğitim niteliğini de değerlendirmek gerekir. Bu kriterlerin başlıcaları, öğretmen-öğrenci, derslik öğrenci oranları ile özellikle öğretim programlarının içindekilerdir. Nitekim eğitim plânının bu konuda hedef olarak getirdiği belirli standartlar her eğitim kademesinin özelliklerine göre saptanmış¹², yurdun ihtiyaç duyduğu nitelikte insan yetiştirilmesi için, eğitim kurumları ile yetişenlerin çalışma alanlarında gereken nitelikleri arasında ilişki kurularak buna göre öğretim programları ile ilgili, yöntem, araç ve gereçlerin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur.

Böylece verilecek eğitimin niteliği, öğretim programları hazırlayanlarla, eğitilmiş insangücünü kullananlar arasındaki sıkı işbirliğinin sağlanmasına başlanmıştır. Böylece ekonominin talebi ile eğitimin arzı arasındaki kopukluğun giderilmesine öncelik verilmiştir. Uygulamalı bir eğitim plânı, tüm kalkınma plânı içine katılırken gözönünde tutulması gerekli sorunların bir çoğu bu noktada toplanmaktadır.

2.4. Eğitim yatırımları yönünden :

Sosyal ve ekonomik yönleri ile eğitim konusu, buraya kadar açıklamaya çalıştığımız dikkate alınarak saptanan nitelik ve nicelik hedefleri ile bir plâna bağlandıktan sonra, böyle bir plânın uygulanabilmesi için gerekli olan finansmanın ne miktar olacağı ve nasıl sağlanabileceği konusunun analizi, gerçekçi bir program hazırlayabilmenin kaçınılmaz gereğidir. Türk Kalkınma Plânı içinde yer alacak bir eğitim kesimi için plânla gerekli ilişkiler kurabilmenin yollarından biri de budur.

Kalkınma Plânının getirdiği hedeflere ulaşmak için bulunan kaynakların en akıllıca kullanılması zorunludur. Bu durumda, böyle bir plân içinde eğitimin yeri bu plânı uygulayabilmek için ayrılan fonların alternatif maliyetlerine bağlıdır. Diğer bir deyişle eğitime ayrılan fonların kalkınmaya yapacağı katkı, en az bu fonların bir başka alanda kullanılması ile kalkınma çabasına yapılacak katkı

12) İlköğretim için öğretmen öğrenci oranı	1/40
Orta öğretim I. devre öğretmen öğrenci oranı	1/23
Orta öğretim II. devre öğretmen öğrenci oranı	1/15

olarak arzulanan standartlar olarak tespit edilmiştir.

düzeyinde olmadıkça eğitim harcamaları yatırım harcaması olarak tanımlanamaz.

Bu durumda, sorun, eğitim için yapılan harcamaların yatırım veya tüketim, üretken veya üretken olmayan harcamalar olup olmadığıdır. Bu konuda yapılan tartışmalarda zaman zaman iddia edildiği gibi, ön yargı ile eğitim yatırımlarının iktisadî değil sosyal yatırım özelliğinde olması nedeniyle üretken bir yatırım sayılmıyacağı görüşü gerçeklerden tüm uzak bir değerlendirme niteliğindedir. Burada önemli olan bir yatırım harcamasının geniş anlamda, üretkenliğinin ve verimliliğinin - ister iktisadî ister sosyal yatırım özelliğinde olsun - Kalkınma Plânında ortaya konmuş hedeflere ulaşmada bu yatırımdan beklenen katkının ne ölçüde gerçekleşebildiğine bağlı olmasıdır.

Eğitim yatırımları için söz konusu gerçekleşme, eğitimin ana hedefi olan, istenilen nitelik, ve sürede ihtiyaç duyulan insangücünü yetiştirmenin sağlanıp sağlanmadığına bağlıdır. Bu sağlandığı durumda o harcama sosyal yatırım da olsa üretken bir yatırımdır.

İktisadî kalkınmasını gerçekleştirmeye çalışan ülkelerde, plânlı kalkınmanın önemli bir sorunu olan yatırımların, ekonominin üretim gücünü en yüksek gelişme hızına ulaştıracak alanlara yöneltilmesine yardımcı olmak üzere, ekonominin ihtiyaç duyacağı gerekli nitelikte ve sayıda insangücünü yetiştirmek ve bu amaçla eğitime ayrılan kaynakları verimli kılacak eğitim plânları yapmak zorunlu olmuştur.

Kalkınmayı sınırlayıcı unsurlardan biri tasarruf ve sermaye birikiminin yetersizliği olduğuna göre, bu kıt kaynağın çeşitli alanlarda bu arada eğitim için kullanılmasında israfı önlemek amacı ile, daha evvel ayrıntılı olarak incelediğimiz eğitim plânının nitelik ve nicelik yönleri ile çok iyi, gerçekçi ve gerçekleştirilebilir şekilde hazırlanması ve Kalkınma Plânına katılması zorunludur.

Özellikle eğitimin nitelik yönünden analizinde, ekonomide ileri si için tercih edilecek üretim tekniklerinin ve teknolojinin saptanması ve bunun nasıl değişeceğinin ortaya komasının gereği burada bir defa daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, sorunu çevre ihtiyaçlarından hareket ederek ele almak yerine ekonominin tümü ve genel çerçevesinde ele almak gereklidir. Eğitim sektörünün bağımsızca ele alınması yerine Kalkınma Plânı içinde düşünülmesinin sağlayacağı faydalar ve etkenlik bu konuda da kendini göstermektedir. Bu koşullara göre gerekli yatırım büyüklükleri hesap edil-

dikten sonra bunun ilk eğitim dışında kalan çeşitli eğitim kademe ve tırlerine gře yurt içinde dağılımını sağlamak, eğitimin sosyal bir hizmet olması kriterine değil, Kalkınma Plánının uzun süreli genel hedef, tercih ve özellikle iktisadí ve sosyal politikasına uygun dıőecek kriterlere bağlanmalıdır.

2.5. Eğitim finansmanı yönünden :

Bu anlayış içinde yukarıda açıkladığımız ilke ve koşullar altında yaratılacak eğitim kapasitesini ve niteliğini ihtiyacı karşılayacak gibi dzenlemek üzere insangücü ihtiyacı yaklaşımı ile hazırlanacak bir eğitim plánını başarı ile uygulamak için büyük yatırımların yapılması gerekecektir.

Bu durumda, böyle bir plánın uygulanmasında ortaya çıkan birinci sorun eğitimin maliyeti, ikinci sorun ise bu pláni uygulayacak yatırımcı kuruluőların çalıőmalarında etkenliği sağlamak konusudur. Bu sorunlardan birincisi ile ilgili olarak eğitim yatırımlarının inőa maliyetlerinde ve hizmete girdikten sonra carí harcamalarında ekonomiyi sağlamak zorunludur. Diğer bir deyişle, daha dıőük maliyetlerle istenilen kapasiteyi yine istenilen standarda uygun olarak gerçekleştirmek yollarının araştırılması ve maliyet dıőürücü tedbirlerin alınması gereklidir. Öte yandan eğitimin maliyetini dıőürme yönünden örgün ve yaygın eğitim tırlerinden hangisine hangi öğrenim dalında daha fazla ağırlık verileceğini saptamak da zorunludur.

Ekonomik kalkınma pláni, yapılacak yatırımları bütün ekonomiyi kapsayan bir makro dengeye gře dağtır. Bu genel dengenin hazırlanışında ekonominin bütün sektörlerinin ve kamu hizmetlerinin geliőmeleri gözönünde tutulur ve her birinin ekonomide darlık yaratmayacak dengeli gelişmelerine gře yatırım büyüklükleri bulunur. Eğitim alanındaki gelişmeler için yapılacak yatırımlar da yukarda açıklanan ilkelerin iőığında ve eğitim plánına gře, kamu hizmetlerinin bu denge içindeki payı ile eğitimin kamu hizmetleri arasındaki yerine bağlı olarak saptanır. Burada önemli bir nokta: Yatırım fonlarının önce «iktisadí» ve «sosyal» yatırımlar olarak belli bir oranla bölünmesi, sonra sosyal yatırımların kendi içinde çeşitli konulara dağıtılmasıdır. Bu iki çeşit dağıtım gereği ortaya, temel bir seçim yapma sorunu çıkartır. Bu sorun Hükümet ve Parlâmento'nun yapacağı tercihlerle çözümlenir. Plánlama örgütü bu-

rada ancak söz konusu tercihlerin yapılmasında çeşitli teklifler hazırlayıp sunmak görevini yüklenmiştir.

Kalkınma Plânında beş yıllık dönem için böylece seçilen eğitim yatırım hedefleri büyüklük yönünden 10 sektör arasında altıncı sırayı almaktadır. Böylece beş yıl içinde yapılacak toplam yatırımların ortalama % 7.1'i eğitim sektörü için düşünülmüştür. Bu oran 1963-1967 yılları arasında iki yıldan son yıla doğru % 6.9'dan % 8.2'ye yükselecek şekilde plânlanmıştır. Sayısal olarak bu hedefin anlamı beş yıllık sürede yapılacak toplam 60 milyarlık yatırımın 4.3¹³ milyarının eğitime ayrılmasıdır. GSMH'a oranla bu miktar yılda ortalama % 1.3 e ulaşmaktadır. Öte yandan plânlanan eğitim carî harcamaları ise GSMH'nın ortalama % 2 si kadardır. Eğitimin yatırım ve carî harcama toplamı GSMH'ya oranla 1962 yılında % 4 civarında olmuştur. Uluslararası karşılaştırma bu oranın diğer ülkelere göre oldukça yukarı seviyede bulunduğunu göstermektedir. Örneğin, aynı oran 1962 yılında Yunanistan'da % 2.1, Portekiz ve İspanya'da % 1.8, Yugoslavya'da % 3.8 ve İtalya'da % 4.3 dür.

Kalkınma Plânının eğitim bölümünde 5 yıllık dönemde yaratılması gerekli eğitim kapasitesini finanse edebilmek amacıyla öngörülen yatırım fonları ve bu hedeflere Yıllık Programlarla ne derecede ulaşıldığı karşılaştırılması mutlak rakamlara göre yapıldığı takdirde yıllar arasındaki fiyat farkları sebebiyle anlamlı sonuçlar vermeyeceği için bu karşılaştırmayı oranlarla yapmak zorunluğu doğmuştur. Buna göre her yıl öngörülen eğitim yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı şeklinde Beş Yıllık Plânda ve Programlarda ne miktarlara ulaşıldığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

*Eğitim Yatırımlarının Toplam
Yatırımlar İçinde Payı*

<i>Yıllar</i>	<i>(%) Plân</i>	<i>Program</i>
1963	6.9	7.5
1964	6.9	7.5
1965	6.6	6.4
1966	6.4	6.3
1967	8.2	—

13) 1961 Fiyatlarıyla.

Görülüyor ki uygulamasının ilk yıllarında Plânda öngörülenin üzerinde imkânlar sağlanabildiği halde son yıllarda Plân hedeflerinin altına düşülmüştür. Buna ek olarak yatırımların gerçekleşmesi de ortalama % 80'in üzerine çıkamamıştır.

Gerekli finansman temin edilememiş olduğu halde genellikle eğitimin bütün kademelerinde toplam öğrenci sayısı yönünden hedeflere ulaşılmıştır.

Ancak, Plânın öngördüğü çeşitli eğitim kademelerindeki toplam öğrenci sayıları yıllık uygulamalarda sağlanmış olsa da yıllık ek kayıt artışları istenilen seviyede gerçekleştirilememiş ve aynı zamanda sınıfta kalma oranlarının artması karşısında mezun sayılarının azalması sonucu verim düşmüştür.

Öte yandan, toplam öğrenci sayısı olarak kapasite hedeflerine ulaşırken, bu kapasiteyi gerçekleştirmek üzere yapılması gereken yatırımlarda maliyet düşürücü tedbirlerin alınmaması ve yatırım gerçekleşme oranlarının yüzde 100'e erişememesi derslik-öğrenci, öğretmen-öğrenci gibi nitelik standartlarının bozulmasına sebep olmaktadır.

Eğitim yatırımları ve kapasite yönünden başarılı bir uygulama sonucu, belli standartlara uygun olarak öngörülen hedeflere ulaşılmış olsa da yukarıda belirtildiği gibi gerekli sayıda ve nitelikte öğretmen sağlamak ve yetiştirmek için öngörülen tedbirler alınmadığı veya yeterli öğretim programları düzenlenmediği takdirde bir atıl kapasite doğmakta ve eğitimin niteliği düşmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar eğitim alanında karşılaşılan sorunların nedenini ortaya koymaktadır. Bu konuda önemli olan, eğitim yatırımlarının, yaratılacak kapasitelerin, eğitim niteliğini yükseltecek tedbirlerin tümünün birlikte değerlendirilmesinin zorunludur. Böylece yapılmak istenen, gerekli sayıda ve nitelikteki insan gücünün yetiştirilebilmesidir. Bu ancak sözü edilen konulardaki gayretlerin birbirleri ile tutarlı olarak yapılması sonucu sağlanabilir.

2.6. Bugünkü durum ve ilersi için düşünceler :

Eğitim istenilen bir yaşama düzenine ulaşmak çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından biri olarak tanımlandıktan sonra eğitim sektörü, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı çerçevesi içinde kalite ve kantite yönleri ile sosyal ve ekonomik talep gözö-

nünde tutularak ele alınmış ve eğitim politikasının uygulanmasında önemle üzerinde durulacak ana ilkeler şu şekilde ifade edilmiştir.

Eğitim sistemimiz toplumdaki çeşitli görevlerin yurttaşlar arasında kabiliyetlerine göre dağıtılmasını sağlayacak bir şekilde düzenlenecektir. Bu amaçla, durumları ne olursa olsun kabiliyetli olanlar bütün eğitim imkânlarından yararlanacaklardır. Böylece toplumda hem sosyal adalet, hem de fırsat eşitliği ilkeleri gerçekleştirilecektir.

Eğitim sistemimiz Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve şartlarına uygun insanların yetiştirilmesine doğru yönelecektir. Eğitim plânında teknik öğretime verilen önem, bunun başlıca belirtisidir. Eğitim esaslarının tespitinde de bu ilkeye uygunluk gözönünde tutulacaktır. Böylece orta öğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümü teknik ve meslekî eğitime yöneltilecektir. Bu amacın gerçekleşmesi için teknik öğretim çıraklıktan teknisyenliğe kadar bütünü ile sanayii ile bağlantılı, onun imkân ve ihtiyaçları ile uyuşan bir sistem olarak kurulup işletilecektir.

İlk öğretimde ise, önümüzdeki 15 yıl içinde okul çağındaki nüfusun her birine okul imkânları sağlamak, bir toplumsal hedef olarak alınacaktır.

Orta okullar ve liseler ile genel yüksek öğretim gibi bazı eğitim bölümlerinde verim çok düşük olduğu için bu verim düşüklüğüne sebep olan belirli unsurlar hızla giderilecektir.

Bir öğretmen başına düşen öğrenci sayısı oldukça yüksektir. Bu aynı zamanda verime de tesir eden başlıca sebeptir. Bu durumu düzeltmek için öğretmen yetiştiren okullara öncelik vermekle birlikte bu yolda alınacak en önemli tedbirlerden biri, öğretmen olacak nitelikte yetişmiş olanların bu mesleğe geçmesini önleyen mali ve hukukî engellerin giderilmesi suretiyle öğretmenlik mesleği cazip hale getirilecektir.

Çeşitli basamaklardaki okulları bitirenlerin yetiştirilme amaçlarına uygun olarak yetiştirilip yetiştirilmedikleri konusunda araştırmalar yapılarak, bunun ışığında bir yandan gereken tedbirler alınacak, öte yandan da Türkiye'deki eğitim kurumlarının öğretim programlarının çağımızdaki modern teknolojiye ve yurdumuzun şartlarına uygun bir duruma getirilmesine çalışılacaktır.

Çeşitli derecelerdeki okulların ilk yatırım ve donatım tesis maliyeti çok yüksek olduğundan, maliyet düşürücü tedbirlere öncelik verilecektir.

Görölüyor ki, kısa sürede, iktisadî kalkınma plânı, eğitimi sadece gelecekteki işgücünü yetiştirdiği için değil, aynı zamanda demografik ve sosyal unsurlarla, nitelik sorununu da gözönünde tutarak arzulan kalkınmayı gerçekleştirmede katkısı olduğu için gerekli kaynaklarla desteklenmelidir.

Bu kadar kısa bir sürede, iktisadî büyümenin, bu yeni eğitim çabasından yaralanamayacağı, aksine eğitim çabalarının hızlandırılması sonucu faal nüfusun kalkınma çabasına katkısının gecikeceği gibi, eğitime verilen ağırlık sonucu belki de verimlilik derecesi daha yüksek yatırımların kısıtlanmasına yol açılacaktır.

Oysa ki, orta ve uzun süreli eğitim plânlaması ile sağlanan gelişme nüfusun kültürel ve meslekî bünyesinin değişimine yol açmakta ve iktisaden faal nüfus içinde meslekî nitelikleri geliştirilmiş ve daha iyi eğitilmiş genç kuşakların oranını arttırmakta, ekonominin gelişmesini sağlamaktadır.

Bu bakımdan eğitim sisteminin geliştirilmesi amacı ile yapılan harcamalardan bir kısmı hiç şüphesiz yatırımdır. Böyle bir yatırım için iktisatçıların hesaplamağa çalıştıkları sadece bu yatırımların ekonomik verimliliği olmamalı, aynı zamanda kültürel, toplumsal ve demografik düzeyler içinde de bu yatırımların belirli olduğu gözönünde tutulmalıdır. Bu sebeple, bu tür yatırımlara iktisadî kalkınma plânlarında yalnız iktisadî önemlerinden değil, aynı zamanda elde edilmek istenen amaç ve sonuçların, toplumun her kademesine etkisi yönünden de öncelik tanınmalıdır.

3. ÖZET VE SONUÇ :

Bir ekonomide gelişme denildiği zaman kast edilen şey genellikle, o ekonomide millî hasılanın devamlı ve önemli miktarlarda yıldan yıla artmasıdır. Böylece gelişen bir ekonomide gerek gayri-safî millî hasıla gerekse fert başına hasıla artacaktır.

Şu halde iktisadî gelişmenin veya kalkınmanın başlayabilmesi üretim miktarının artması ile sıkı sıkıya bağlıdır. Buna göre, üretim artışını, dolayısıyla gelişmeyi etkileyen temel faktörlerin ne olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Ancak bu faktörlerin tespitinden sonradır ki bunların hasıla artışındaki etkilerinin nisbî önemlerinin ne olduğu ve bu etkilerini hangi mekanizma ile icra ettiklerini, dolayısıyla gelişmeyi etkileyen unsurları ortaya koyabiliriz.

Hasıla artışını etkileyen unsurlar şu şekilde belirtilebilir:

1. Beşeri ve sosyal faktörler
 - a. Emek miktarı
 - b. Emeğin niteliği
 - c. Sosyal çevre ve organizasyon
2. Maddî faktörler
 - a. Sermaye birikimi
 - b. Teknik gelişme

Bu faktörler göstermektedir ki, hasılanın arttırılması sadece maddî faktörlere bağlı olmayıp, beşerî ve sosyal faktörlerle de ilişkilidir. Özellikle hem sosyal hem de ekonomik yapısal değişiklikler ancak hasılanın artmasını devamlı kılabilir. Özellikle iktisadî gelişmenin gerektirdiği biçimde emek niteliğine, sosyal çevre ve organizasyona sahip olmanın mekanizması eğitimidir.

Görülüyor ki gerek halihazır üretim faktörlerinden en iyi yararlanmanın gerekse ekonominin gelişmesindeki devamlılığı sağlamak için yapısal değişimleri gerçekleştirmenin yegâne aracı en geniş anlamında eğitim olmaktadır. Klâsik iktisatçılardan bu yana eğitimin bu anlamda gelişmeyi hızlandıran bir etken oluşu ihmal edilmiş olmakla beraber ancak bunun kişilerin kazanma gücünü ve imkânlarını artıran bir mekanizma olduğundan, dolayısıyla eğitim amacı ile yapılan harcamaların da tüketim harcamaları niteliğinden öteye geçemeyeceği fikri hakim olmuştur.

19. yüzyıldan bu yana gelişme olanakları artarken, tarihî nedenlerle birçok ülkelerin büyüme hızlarındaki farklılıklar gittikçe büyüyerek günümüzde gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler diye aralarında uçurumlar bulunan toplumlardan müteşekkil ikiye ayrılmış bir dünya meydana gelmiştir. Bu nedenlerle, gelişme teorilerinin yeniden ele alındığı ve son 10-15 yılda üzerinde en çok durulan konulardan biri kalkınma ve gelişme sorunları olduğu için eğitime de bu açıdan bakma imkânı, bu konunun gelişmeyi hızlandıran bir etken olarak incelenmesine yol açmıştır. Böylece sosyal talebi karşılayan ve bir kültür aracı olarak nitelendirilen eğitimin bunun yanında ekonomik talebi karşılayan, toplumda yapı değişikliklerine yardımcı olan bir araç olduğu da ortaya çıkmıştır. Kısaca üretimle eğitimin ilişkili kılınması zorunlu olmuştur. Bu gibi gelişmeler sonucu bu gün eğitimin gelişmeye katkısı sayısal olarak da ölçülebilir duruma gelmiştir.

Buna dayalı olarak Türk ekonomisinde de özellikle plânlı dönemden sonra eğitim kalkınmanın gerektirdiği insangücünü yetiştirme mekanizması olarak ele alındığı gibi, uzun sürece değişecek sosyal ve ekonomik yapının gerçekleştirilmesinde ve arzulanan gelişmeye uygun bir ortam yaratılmasında yegâne araç olarak dikkate alınmıştır. Böylece refah ekonomisinin hazırlayıcılarından biri eğitim olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

1. Frederick Harbison and Charles M. Myers
Education, Manpower and Economic Growth
Mc Graw-Hill, 1964.
2. Anderson and Bowman
Education and Economic Development
Aldine Publishing Co. Chicago, 1963.
3. Everett, Hagen
On The Theory of Social Change
The Dorsey Press Inc. 1962.
4. Herbert S. Parnes
Forecasting Educational Needs for Economic and
Social Development
O. E. C. D., 1962 Paris.
5. Jan Tinbergen and H. C. Bos
Econometric Models of Education
O. E. C. D., 1965 Paris.
6. Herber S. Parnes
Planning Education for Economic and Social Development
O. E. C. D., 1962 Paris.
7. The Mediterranean Reginonal Project-Turkey-OECD
1965 Paris.
8. John Vaizey
The Economics of Education
Faber and Faber Ltd. 1962 London.
9. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plnı (1963-1967)
Başbakanlık Devlet Plnlama Teşkilti, 1962.
10. Y.S. Brenner
Theories of Economic Development and Growth
George Allen and Unwin Ltd. London, 1966.
11. Tradition Values and Socio-Economic Development
Common Wealth Studies Center, Duke University
12. Educational Planning
Don Adams, Syracuse University, 1964.

13. M. Nuri Kodamanoğlu
Türkiye'de Eğitim (1927-1960)
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü, Ankara 1963.
 14. Türkiye'de Eğitim (1960-1965)
Devlet Plânlama Teşkilâtı
SPD — Araştırma Şubesi 1965.
 15. İnsangücü Çalışmaları
Cilt I, II, III, IV, V, VI
Devlet Plânlama Teşkilâtı
SPD — Araştırma Şubesi, 1965-1966.
 16. Eğitim Çalışmaları
Cilt I, II, III
Devlet Plânlama Teşkilâtı
SPD — Araştırma Şubesi, 1966.
 17. Ekonomik gelişmeyi hızlandıran etken olarak Eğitim.
Ekonomik ve sosyal etüdler konferans heyeti,
Beşinci Konferans 1966, İstanbul.
 18. Amerika Meydan okuyor,
J.J. Servan-Schreiber,
Sander kitap evi, 1968, İstanbul.
-